

ARLECHIN s.m. Personaj comic din farsele italiene (îmbrăcat cu haine făcute din multe petece în fel de fel de fețe. POENAR). Cf. bufon, paită, soitaru, caraghioz. Am pus mâna, aiurit, în grămada de vestimente și am trântit... în spinarea unui arlechin și u o largă purpură imperială. CARAGIALE, N. F. 39. Îmbrăcat în costum de arlechin... se află în fața noastră un idealist subiectiv. LENIN, MAT. EMP. 183. / Fig. Om (politic) fără principii hotărâte, care a trecut prin mai multe partide (a luat, pe rând, mai multe culori politice).

2. (Teatru). Panoul lateral și draperia, care limitează, de o parte și de alta, deschiderea scenei, în dosul cortinei. Cf. LEX. TEHN. Edificii de paradă, apoi buzghe de paită, arlechini,... și alți factori serbătorești. CODRU-DRĂGUȘANU, C. 91. / Reflector de arlechin (sau, eliptic:) arlechin = reflectorul lateral, din fața scenei, situat lângă arlechin.

[Pl. -chini. / Și: (Transilv. și Bucov., după germ. Harlechin): harlechin s. m.]

- N. din fr. arléquin idem.

ARLECHINĂDĂ s.f. 1. Piesă de teatru bufă în care unul dintre personajele principale este un arlechin (1); bufonadă. Jocuri populare... și alte paitări și arlechinade după gustul local. CODRU-DRĂGUȘANU, C. 191. / Fig. Scriere (compoziție literară) neserioasă, ridiculă.

2. (Fiecare dintre) comicăriile (sau bufoneriile) arlechinului. / Fig. Gest, atitudine, comportare, acțiune ridicolă, caraghioasă; comicărie; bufonerie. După toate ocolurile... după toate arlechinadele, episoadele... după toate acestea d. Dühring

mărturisește la sfârșit jenat. ENGELS, A. 364.

[Pl. -nade.]

- N. din fr. arléquinade idem.

ARM s.n. și m. l. (La animale) Partea de sus a picioarelor, între genunchiu (cot, câiu) și pulpă, numită și coapsă, spată și but (când e vorba de armul picioarelor dinapoi), pulpă sau gambă. ENC. VET. 126. Cf. DAME, T. 32 și 49 (unde se dau și ilustrațiile). Arm = armus. ANON. CAR. [Camilo-pardosul] la trup cât cămila iaste mare...; partea denapoi cu pânțele în sus iaste rădicată, ca cum ar fi a leului, iară armurile și picioarele denainte, cu piept cu tot, de cât cum măsura trupului ar pofti, mai sus sânt rădicate. CANTEMIR, IST. 369, cf. DIONISIE, C. 222. Un cal înfierat în armul stâng cu litera F (a.1880). Mon. Of., ap. TDRG. Atunci arendașul arse cu biciușca armurile lui Bălan și calul porni într-un trap săltat. SANDU-ALDEA, D. N. 128. [Boala] Din arm, de sub arm, Om tăie-o ș'om hăcui-o. (Descântec de boala vitelor). MARIAN, D. 64. Mănâncă din armu de dinapoi a iepei. ȘEZ. VI 106. / La noi, „arm” se mai zice numai la șoldul sau piciorul de dinapoi al mielului: arm de miel. (Galați), HEM. 1677. / (La om) Coapsa, șoldul. Pune-t [i] mâna ta supt armulu meu. BIBLIA (1688), 15². Adusă oasele, os cătră armurile său, și vădzuu, și adecă preste dînsele vine și carne creștea. DOSOFTEIU, ap. HEM. 1676, cf. MINEIUL (1776), 187¹. Picioarele-l dureau din armuri, de nu le mai simțea. A doua zi însă încălecă iarăși. SANDU-ALDEA, D. N. 129. Când nălbește pânzile și ridică poalele, De se văd armurile. Albe ca lebedele. POP., ap. HEM. 1677.

2. (Regional, la pl. armure) Brațe. CADE. nr. 89.

[Pl. armuri și (cu schimbare de gen) armi. / Și: (învechit) armure s. m.]

- Din lat. armus (pl. armora = armi e atestat în secol.

IV la Chiron, ed. Oder 9, 25; 77, 26; 187, 5, cfr. Arciv f. lat. Lex. X, 421) „Vorderbug, Schulterblatt”: sard. armu, cors. erme, fran. ars, ers. Armur(e) mai degrabă un singular reconstruit din pl armuri (HEM. 1676.) decât un dim. lat. armulus (C i h a c , I 16).

ARMA vb. I I. 1. T r a n s . și r e f l . A lua armele în mâini, a (se) echipa cu armament, a (se) înarma. Atunci intrară 'n casă Acei ce să armasă (a. 1776). GCR. II 112/2. Oglindă adevărul E, ... Creștinii și Românii Cu el s'armează. I. VĂCĂRESCU, P. 40/5. Marsu, va face de une ținuturi să vor arma cu pripă. F. N. 28. Emirul / robii și-armează... Cămile gătește și negri-armăsari. MACEDONSKI, O. I 143. Vrând să plece 'n vânătoare..., S'a armat cum se cuvine. TEODORESCU, P. P. 419. Pai armează-ți slugile și întărește-ți strejile, Să te lase grijile. id. 525. A arma o flotă = a pune în serviciu o serie de nave, prin îmbarcarea echipajului, a aparatelor, materialelor și proviziilor necesare. LEX. TEHN. Intr'alte părți să făcu gătiri osteșăști, a să arma o seamă de corăbii, a ajutora țarmuri depărtate. F. N. 102. Arma barca = a da echipajului dispozițiile preliminare pentru ca să intre în barcă și să fie gata de a primi ordine. ib.

2. A introduce un cartuș în camera de tragere a unei arme de foc și a aduce percutorul în poziția de a lovi capsă. LEX. TEHN. / (Tehn.) A încărca, a pune în funcțiune.

II. (Tehn.) A întări, a consolida armătura, a dota cu armătură specială (o piesă, o construcție, o galerie, etc.) Cf. LEX. TEHN. Cât am lucrat eu cu perforatorul, băieții au armat câmpul doi. DAVIDOGLU, M. 11, cf. 43, 70. Până ce nu armăm bine abatajul, noi nu putem munci cum trebuie. SCÂNTEIA, 1951, nr. 1959.

[Prez. ind. armez, (învechit) arm (ANON. CAR.).]

- N. din lat. arma - are idem.

ARMĂ s.f. 1. Orice unealtă întocmită anume pentru atac sau spre apărarea omului în luptă. Se nu vă întoarsetu, arma sa va ascuți. PSAL. SCH. 17. Vor să ucigă pre cineva, au cu otravă, au cu armă, au fie cu ce fealiu de moarte. PRAVILA MOLD. 52₁. Svântul, în loc de armă, scoasă herul plugului asupra lor. DOSOFTEIU, V. S. 111₁. Nici o armă nu avea alta, decât un mic junghiu, cu plăselele de aur. C. NEGRUZZI, I 148. Codrul clocoti de zgomot și de arme și de buciun. EMINESCU, P. 241. Izbuti a face să lucească armele ca oglinda. ISPIRESCU, L. 3. Aici, să sfădește cu limbile, iară supt cea cetate să bat cu armele. F. N. 38. Să văd ostaș mult, cu arme la mâini, și cu mare pohtă așteaptă a se auzi peaste de ce au lucrat. id. 106, cf. 45, 52, 53, 108, 111, 154. Cuconul împărătesc... deprinsese dela oștenii curții călăria și armele. SADOVEANŪ, D. P. 15. La începutul anilor... pământeni născociau arme de apărare și atac. id. N. F. 53. Apărură patru soldați cu baionetele la arme. SAHIA, N. 82. Ostașii au început să slobozească armele în neștire. PAS, L. 32, cf. 96. Întoarceți armele. BENIUC, V. 125. Forțele patriotice ... au luptat cu arma în mână împotriva ocupanților hitleriști. V. LUCA, CUV. 8. Văzură flămânzii și goii spre ei Mișcând baionete la armă. TEODORESCU, C. G. 27, cf. 29. Murgu i mic și drumu-i greu, Abia duce trupul meu, Trupul cu păcatele, Mijlocul cu armele. ALECSANDRI, P. P. 17. Jele-i Doamne, codrului De armele hoțului, Că le plouă și le ninge și n'are cine le 'ncinge. IARNIK-BĂRSEANU, D. 288. / (In comenzile militare) pușcă, carabină. Arma la umăr! Arma la picior! Prezentați arma. (După lat. „ad arma!” fr. „aux armes”, etc.) La arme! La arme, viteji, la arme! ALECSANDRI, P. II 7. E x p r . A depune armele = a se preda sau a se declara învins. A fi sub arme = a face serviciul militar. / (La pl.) a) Scrimă. Maestru de arme. Sală de arme. b) Semnele heraldice herb. COSTINESCU. Armă goală = armă scoasă din teacă. Va fi mârș asupra-i cu armele goale. PRAV. MOLD., ap. HEM. 1686. Armă albă =

armă de oțel fără foc, ca sabia, pumnalul, lancea (spre deosebire de) Armă de foc = armă cu cartușe ca pușcă, pistol, etc. Arnăuții se izbea, Armele de foc scotea, Și'n Codrean le slobozea. ALECSANDRI, P. P. 88. Armă atomică = armă care folosește, în scopuri distructive, energia produsă de desagregarea atomului. Armă bacteriologică = armă care răspândește, în scopuri distructive, bacterii producătoare de boli molipsitoare. Legile internaționale interzic în timp de război, folosirea armelor bacteriologice. CONTEMPORANUL, S. II, 1848, nr. 110. 10/6. / F i g . Orice mijloc de luptă socială, orice poate servi ca mijloc de atac și de apărare în lupta ideologică și politică. Să ne îmbrăcăm întru îmbrăcământul celor luminați și al curăției și de sf[î]n[ț]ie, ce sânt armele sufletului. CORESI, ap. GCR. I 29/37. Izbăvește sufletul meu de necurați cu armele tale. id. ib. I 12/15. Svânta și cinstita cruce, aceasta easte și sabie, aceasta easte și arc, aceasta easte și suflită, aceasta easte și coiuf și platoșe și fiece armă. VARLAAM, C. 56¹. [Teatrul a devenit în U.R.S.S.] în mâinile bolșevicilor armă politică puternică de educație. SAHIA, U.R.S.S. 156. Gruntoasele mi cuvinte [sunt] arme de omor cu care-arunci în cei ce ni s'au pus de-acurmezisul. BENIUC, V. 152. O clasă în disoluție... nu depune armele pe care le are la îndemână. VITNER, Ch. 10. Cu Bălcescu, Kogălniceanu și Al. Russo începe spiritul critic... devenind dintr'odată... o armă de luptă. id. ib. J. Filozofii idealisti... tovarășii de arme... ai empiriocriticismului. LENIN, MAT. EMP. 215. Dar limba... așa cum a spus I. V. Stalin, e „o armă de dezvoltare și de luptă”. C. V. 1949, nr. 6, 15. A fost nevoie să se grăbească făurirea acestei admirabile arme de luptă a clasei muncitoare, care este Partidul Muncitoresc Român. GHEORGHIU-DEJ, R. P. 25. În țările capitaliste, Statul - arma de exploatare... a celor ce muncesc le refuză până și simpla recunoaștere a acestor drepturi. id. ib.

21. Avem o armă minunată - arma criticii și autocriticii. id. ib.
 38. Frontul Democrației Populare va fi armă de făurire a unității politico-morale a întregului popor muncitor. id. ib. 42. Teoria devine arma spirituală a proletariatului. CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 120, 6/6. Conceptia materialismului dialectic a revoluționat întreaga filosofie, a transformat filosofia în știință, devenind astfel arma științifică a proletariatului în lupta pentru transformarea lumii. ib. 1948. nr. 104, 16/1, cf. nr. 105, 107. 1949, nr. 120, 156, 158.

3. (Prin m e t o n i m i e) Armată, putere armată.
Au dat năvală Turcii și Tătarii în arma oștei moschicesti. MUSTE, ap. HEM. 1687. Pornind împăratul armele în Europa.... luă Beligradul. E. VĂCĂRESCUL, IST. 260/48. / (La plur.) Luptă, războiu.
Aproape au fost a veni la arme. ZILOT, CRON. 66. Și armele ei vor sosi într'acea margine, și nu se va sfârși anul. F. N. 21. Iaste să să apuce de o mare izbândă, cel îmbătrânit întru arme, căruia va să-i meargă bine. id. 24. Vesellie, de bine făcătoare armelor noastre, împotriva Otomanilor. id. 60. Să trăctăluiaște nemiscarea armelor în multe sfaturi. id. 74. Tabere pe apă, tabere pe uscat, și p(r)etutindenea arme! id. 122. Tabăra de mare va băntui multe margini și cu armele va sili pe multe limanuri a se supune. id. 160. Fără de veaste, mișcare de arme, dă lumii mare ipopsie. id. 169.
 E x p r . A ridica armele (asupra cuiva) = a ataca pe cineva (cu armele), a porni cu războiu (împotriva cuiva). (Invechit) Conținere sau încetare de arme = armistițiu. Armistiția (adecâte conținerea armelor) vine hotărâtă. F. N. 85, cf. 57. Dela armă la sapă = din soldat, țăran muncitor. Deosebit de aceste căpităni, erau multe sate de catane, organizați iarăși ostășește, fără leafă, având numai oarecare scutiri... În vreme de războiu... erau în activitate sun căpităniile lor, iar în vreme de pace ședeau pe la casele

lor, căutându-și de lucrul câmpului. De-aci a venit proverbul, atât de mult cunoscut în Țara-românească și în țara Moldovii: de la armă la sapă. BALCESCU, M. V. 609. Fel sau categorie de armată: infanteria, cavaleria, artileria etc. În ce armă ești? / (La pl.) Meseria de soldat. Și-a ales cariera armelor.

[Pl. arme.]

- Din lat. arma, -am (în loc de arma, -orum, cf. G e o r g e s , Lex. lat. Wortf. 68) (alb. arme, vegl. jarma, ital., engad , sard. arma, v.-prov. armes (plur. tant.), fr. arme, span., portg. arma).

ARMADĂ s.f. (Invechit) 1. Armată, oaste, oștire. Au trecut toată armia Moscului peste apa Vorskla, și pe de această parte ca o milă mică de la armadia neprietenului au stătut. M. COSTIN, LET. II 67/7. Au trimis armada la Poggia. MAG. IST. I 170. După ce se preumblă pe la toate armadiile, atât prin țara Moldovii, cât și prin Țara-românească, se întoarse la armadia cea mare din Moldova, ce era... împotriva cetăților Ismailului și Brăila. ZILOT, CRON., ap. HEM. 1677. Rămase izbândă a Turcilor, căci a desfăcut armada creștinească. E. VĂCĂRESCUL, IST. 252. Au îngăduit armadei sale să jefuiască toată țara. ȘINCAI, HR. II 321/38. Au venit o armadie de Unguri... și au răzbit până la Sibii (a. 1848). IORGA, S. D. XIII 164. (Transilv. și Ben.) Tată-său e dus cu tată armadia lui la spat, la curtea lui Sălcotea-împărat. FRÂNCU-CANDREA, M. 281. Armade = armată. id. R. 48. Lucruri mari aş avea să zic, de gârlele Rânu, Dunăre și Nort, necum și de 2 armade care mergu una cătră alta, a să întâmpina. F. N. 18. Iată-ți alte vesti de la armadă, de o mare tăiere de Turci, spui-ți adevărat. id. 20. Să găteaste cu pripă, o armadă de o slăvită prințipeasă, de a apăra pre cel vrăjmaș de opște al sfintei credințe. id. 25. Frumoasa lin liniște vrăjaste de un prea bun noroc unii armade. id. 36. Mare

întâmpinare de doao armade, ce să tem amândoao de a veni la bătae.
 id. 37. Veaste bună dela armadă: o cetate să ia, carea de multă
treabă iaste. id. 62. Să duce la ermatic, cu puțină cinste, cea
armadă. id. 85. Împăratul-verde avea armade mai puțină decât împă-
ratul-galbin. RETEGANUL, P. I 30. Nici de împăratul nu se teme,
cu toate armezile lui. id. P. I 9. La o „tabără” (oaste) se zice:
armadie. HEM. 1678.

2. Flotă. O armată de cincizeci de corăbii. GORJAN, H.
 I 130. Să întărește tare, o armadă de mare. F. N. 32. Iaste de a
cădea, în mâinile unii armade de mare, vrăjmașe, o flotă încărcă-
tă de feluri de negoțuri. id. 65. Armada de mare, merge spre niș-
te margini ce părearea rămâne neisprăvită. id. 79. Mult se vor-
bește de cea armadă de mare. id. 82.

[Pl. -madii, -mezi. / Și: armădie, armăde s. f.]

- Din n.-gr idem; (Transilv. și Ban. (ad 1) din
 sârb. armada sau din megh. armada idem; (ad 2) din span. armada
 idem.

ARMADE s.f. v. armadă.

ARMADEA s.f. (Regional, cu sens neprecizat). Strigă fata
cea frumoasă Din armadea uscăcioasă; Nu-i voinic să se găsească,
Pre ea să o celuească. RETEGANUL, TR. 25.

ARMADIE s.f. v. armadă.

ARMAMENT s.n. l. (Invechit) înarmare, echipare (a unei
 corăbii). După întoarcerea bastimentului în țară, fie în portul
armamentului, fie în orice alt port, cele două exemplare... ale
testamentului... vor fi date la biroul comandantului de port.

HAMANGIU, C. C. 208.

2. Ceea ce servește la înarmarea unei oștiri, totalitatea armelor cu care e înzestrată armata unei țări. Rusinea de propria lor frică, speranța că soldatul e vânjos, lipsa de încredere în armament și în experiența ofițerilor, - toate acestea îi făcea să trăiască într'o alarmă continuă. D. ZAMFIRESCU, R. 52. Pe lângă... ofițeri și soldați americani, monopolistii Statelor Unite au mai trimis soldați și ofițeri (străini)... toți având la dispoziție mult armament. ANA PAUKER, CUV. 19. Uzurpatorii fasciști trimit produsele... Jugoslaviei în U.S.A. în schimbul armamentului. V. LUCA, CUV. 21. Delegația sovietică prezentă atunci, un Proiect de reducere la jumătate a armamentului marilor puteri. CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 113, 3/4. Planul Marshall și producția de armament... nu izbutesc să asigure utilizarea deplinei capacități productive a industriilor de bază. SCÂNTEIA, 1949, nr. 1313.

[Pl. -mente.]

- N. din fr. armement idem.

ARMAN s.n. Loc (îngrădit sau nu) la care se cară și se treeră bucatele, format uneori din mai multe arii. Harman = arie. REV. CRIT. IV 290, cf. DAME, T. 36. Îi arăta amănuntele muncilor ce făceau pe atunci, îl duse la arman, să vadă cum se prășește locul de arie..., apoi se duseră amândoi să arvunească mașina de treerat. SANDU-ALDEA, SĂM. V 10. Din mănunchi în snopi, Din snopi în clăi, Din clăi în car, Din car pi arman. POP., ap. ȘIO. II 401.
/ Armănit. Cf. a r i e (1). „Da cu secera ați isprăvit?” - „De mult! Pe Marți ni-e gândul să începem harmanul”. TAFRALI, S. 11.
Loc, lângă casă, închis cu gard, în care încă se poate face aria, se strânge și depune fânul sau paie, se închid vitele etc.; curte, ebor, ogradă. IM. / Loc închis în câmp, în apropierea muncilor agricole, cu magazii pentru strângerea bucatelor, grajdu-

ri, bucătării etc. Cf. c o n a c (7) ALRM. II/I h. 371. Ocolim armanul ca să nu ne oprim caii dintr'odată. STANCU, D. 377. / Locul unde au fost hrănite oile iarna. Com. Gh. TICA (Simon, Brașov).

II. Cerc rotocol. Cf. p e r g h e l . Bălăcea cu nuiua prin apă, și făcea haz cum sar(e) stropi de apă... El vedea că fiecare strop de apă, când pica înapoi la matcă, se face câteun armean (cerc) împrejurul lui și, de ce merge, se mărește. ISPIRESCU, L. 34. / Semn pe pământ făcut de copii în jocul cu arșica. Cei mai giolari fac [în jocul cu arșice] armeanul cât roata morii; cei mai agiamii îl fac mai mic. id. ap. ȘIO. E x p r . În armean sau în trei armene = joc cu arșice sau cu bani de metal care se aruncă în (trei) cercuri desenate pe pământ.

[Pl. -mene. / Și:(ad I) harman (ad II), armean s. n. care ar fi, după ȘIO. I 62, un singular greșit refăcut din pl. armene La DDRG. și BARCIANU se citează și o formă armán cu sensul de „cerc”.]

- Din turc. harman. (CIHAC; ȘIO.), venit la noi probabil prin mijlocire bulgărească sau sârbească: (h)arman arie

ARMAN, -Ă s.m. și f., adj. v. armean.

ARMÂN, -Ă s.m. și f. v. aromân.

ARMANAȘ s.m. Diminutiv (cu sens hipocoristic) al lui armean. Armănaș cu haine scurte, Ce găsește tot ascunde (lacătul).

VICIU, GL. [Pl. -neși.]

- Derivat dela arman cu suf. -aș.

ARMANĂ s.f., adj. v. armeană.

ARMĂNESC, -EASCĂ adj. v. aromănesc.

ARMANGIU s.m. Lucrător cu ziua la un arman. POLIZU, Municipitorul care treeră sau armănește cu caii. Com. V. BAJANICA, Tepeș-Vodă, Constanța. (În regiunea Dunării) Argat care păzește armanul. ȘIO.

- Din turc. harmancı ȘIO.

ARMĂNIT s.n. Treerat (la un arman). Treeratul în județul Constanța se numește „armănit”. DAME, T. 56. „Ai isprăvit de seceră, ori tot mai ai?” - „Ba mai am o leacă; vreo jumătate de hectar ...” - „... Da de hărmanit când începi?” TAFRALI, S. 9. /Și: harmăniț s. n. /

- Derivat dela arman cu suf. -it.

ARMĂNT s.n. (Regional) Arme, totalitatea lor la un om înarmat (PAMFILE, C. T. 342); armament. Și zicând cuvântul, Lepădă armântul, Brațele 'ntindea, Pe turc cuprindea. id. ib. 47. /Pl. -turi și -minte. / Și: armunt s. n. /

ARMAR s.n. (Transilv.) Dulap în care se păstrează haine și vase. Almariu sau armariu = scrin, dulap. LB., cf. FRANCU-CAMDREA, M. 97, VAIDA. M'au așezat în case foarte împodobite cu armariuri, cu teare, scafa și glida de argint. ȘINCAI, HR. III 48/18. Armariu..., scaune..., o ladă de car... (a. 1811) IORGA. S. D. XIII 227. Un armariu, prin ale cărui sticle se vedeau o mulțime de ciubuce de antep și de iasomie. FILIMON, C. I. 603. Are baba un cazan Cu faleri și gălbinei, Rămăși dela moșii mei, Și'n armar salbă frumoasă, Chiar de când eram mireasă. RETEGANUL, TR. 38. Bagă-mă Doamne'n potică, Să-mi ieu gură de-o groșită, Iar mă bagă în alma-

riu, Să-mi ieu gură de-un grițariu. POP., ap. HEM. /Pl. -mare și -maruri. / Și: armariu prin disimilare, sau sub influența cuvântului maghiar, și almar(iu).]

- Din lat. armarium: veđl. armir, armar, ital. armadio, fr. armoire (v.-fr. armaire, almaire, sumaire). E greu de admis (cf. HEM. 904 și 1678; CIHAC, I, 17 și II, 2) că Românii l-au primit dela popoarele împrejmuitoare; de sigur nu de la Cehi (almara, almer, armar, jalmara), Poloni (almarya), Neo-greci () sau Albanezi (armăr; lipsește la G. Meyer; pare a fi împrumut recent), - căci cuvântul se găsește numai la Românii din Transilv. și la Istro-români (rmar), ceea ce arată că avem a face cu un cuvânt vechiu; ar fi cu greu de admis, ca Istro-românii să-l fi împrumutat de la Croați (armar, mai des ormar, orman, trecut la noi sub forma orman), iar noi, independent de ei, de la Unguri (almériom, care ar fi dat, probabil almarióm), sau de la Nemți (Almer). Cf. dubletul o r m a n .

ARMĂRĂȘ s.n. Diminutiv a lui armur. Cf. DR. V 318. /Pl. -rași.]

- Derivat dela armur cu suf. -aș.

ARMĂRE s.f. 1. (Invechit) = înarmare.

2. Operație de așezare și fixare a unei armături (4). Un mecanic care dirijează o mașină ce folosește la armarea locului de muncă. CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 161, 7/2. Înainte se obișnuia ca echipele de mineri să-și aducă singure lemnul necesar pentru armare. SCÂNTEIA, 1949, nr. 1324. Aici a învățat la munca grea, dar plină de frumusețe a minereului. A învățat să mânuiască pikhamărul, să facă armarea. id. 1951, nr. 1946. Minerii Văii Jiului au nevoie de sprijinul neprecupetit din industria forestieră,

care asigură cantitățile de lemn necesare armării locurilor de muncă, introducerii noilor linii ferate, etc. id. ib. Au sarcina să se îngrijească de aprovizionarea din vreme cu lemne pentru armare, de asigurarea vagonetelor goale pentru scoaterea cărbunelui, etc. id. ib. nr. 1949.

[Pl. -mări.]

- Abstract verbal al lui arma.

ARMĂRIE s.f. (Invechit, popular) Depozit de arme. Cf. a r s e n a l . Cu acea sufletăscă armă să ne întrarmăm, care de la cereasca armărie este luată. CANTEMIR, ap. DG. [A r i p ă frumoasă, rupând una din săbiile aduse] De aceste săbii ne dai, împărate? - Du-te și-ți alege după plac, din armăria mea - fi răspunse împăratul. RETEGANUL, P. III 69. Inarmați numai cu bețe scurte, însă pline cu plumb și la capăt prevăzute cu armăriile regatului. CODRU-DRĂGUSĂNU, C. 106.

- Derivat dela armă cu suf. -ărie.

ARMĂRII s.f. pl. v. armoarii.

ARMĂRIU s.n. v. armar.

ARMĂRIU s.n. (Bot.) = armurar. DDRF.

- Derivat dela arm cu suf. -ar.

ARMĂROAIE s.f. (Transilv.) Lădiță făcută și potrivită într'o firidă (fereastră oarbă) în care se ține lapte, vinars etc-
VICIU, GL.

- Derivat dela armar, cu suf. -oaie.

ARMĂȘ s.m. I. (Invechit) l. Om înarmat. Umbla împre-

jurul cetății armași împărătești strigând: „supuneți-vă!” MINEIUL (1776), 143₁². Numai armași fug de înaintea biruitoarelor protivnici, iară țărăanii stau pre loc. P. MAIOR, IST. 8/15. Din cula domnească Lefuri să'mpărțească, Lefi la lefegii, Spada la spahii, Arme la armași, Cai la călărași. TEODORESCU, P. P. 50.

2. Jandarm. Domnia mea voiu trimeate nește armași, de vă vor aduce legați la domnia mea. CUV. D. BĂTR. I 117. Se mânie domnul lui și-l deade armașiloru. VARLAAM, C. 270₂. Pre Gheorghe Revelles..., dimpreună cu alți prefecți, i-au sugrumat armași. ȘINCAI, HR. II 218/7. Armași vegheau asupra siguranței publice și aduceau la îndeplinire pedepsele hotărâte pentru cei vinovați. HEM. 1678. Asupra... osândelor e armașul, căpetenie de călăi. IORGA, CH. I. II 151. Domnul pe gânduri cădea, Semn armașului făcea... ALECSANDRI, P. P. 90. / Boierul numit (de Domn) în slujba de cap al „armașilor” din toată țara; el purta titlul de armaș-mare (vel-armaș), iar sub el (tot din boieri sau boierinași) erau al doilea și al treilea Armaș. Armaș mare, ispravnic și purtător de grijă pentru toți cei ce fac reu și cad la închisoarea țării... și pedepsitor tuturor acelora, și cei giudecați de moarte, dați în mâna lui să-i omoare. URECHE, LET. I 105/10. Înaintea Domnului [mergeau]: Vel post [elnic]...; înaintea acestora vel agă, vel armaș...; înaintea acestora... căpitanul de dărăbani..., al 2-lea armaș, al 2-lea ușer, al 3-lea armaș... GHERGACHI LOGOFĂTUL, LET. 297/30. Boierul nostru Toader, armașul al doile. URICARIUL, I 370. Il făcu boier, armaș-mare. BĂLGESCU, M. V. 205. Il așteptau vel hatman și vel armaș. SADOVEANU, Z. C. 231. Zise Domnul închinând: „Toți mâncați, cu toții beți!” Numai unul poftă n'are De băut și de mâncare, Cantar slutul, armaș-dare. ALECSANDRI, P. P. 201.

F i g . Om care chinuește, care martirizează, călău. Armaș = gâde. CUV. D. BĂTR. I 268. Impăraț [i] a Rimului, Neron, Domentian, Maxentie și alți armași, muncitori iuți a toată lumea. (a. 1642),

HEM. 1680.

II. 1. (Regional, ieșit din uz) Substituit de primar.

VICIU, GL.

2. (Mai ales în obiceiuri și în jocuri) La Brașov, în obiceiurile de Paști ale „Junilor”, Armașul-mare e al doilea, iar Armașul-mic al treilea conducător după vătaf. Cf. JAHRESBER. VIII 81. / (La jocul de arșice) Cel care bate din porunca împăratului sau a domnului. Cf. HEM. 1681-1682. Armaș sau „bătăuș” se numește, în jocuri, acela care „bate (cărțile, cu mișca etc.).

PAMFILE, J. I 301, 287. / Se cheamă armaș și acest joc însuși. Com. I. PAVELESCU. / După TDRG. 98. armaș se numește, în Mold., în jocul cu arșice, poziția arșicului numită prin alte părți „siciu sau „vizir”.

III. (Regional, despre o specie a vinului de Cotnar) (Cu funcțiune a d j e c t i v a l ă) Tare. În privința țării, cel mai bun este vinul armaș de Cotnar, făcut din poamă-grasă, de culoare galbenă și gros la murașă. HEM. 1682.

[Pl. -mași.]

- Derivat dela armă cu suf. -aș.ARMASĂR adj., s.m. v. armăsar.

ARMĂSĂR adj., s.m. I. A d j . (Regional, despre cai) Nejugănit, capabil de prăsilă. Un cal armăsar... trece peste mormânt. HEM. 1691.

II. S u b s t . 1. Cal nejugănit, armig. 38 iape mari, însă cu armăsariul. CUV. D. BĂTR. I 208/21. Vedeau... Un armăsar ce'n preajmă-i căta... sforăind. ALEXANDRESCU, M. 31. Mândri-s bra-vii călăreți, Pe-armăsarii șoimuleți. ALECSANDRI, P. II 110. Făt-frumos se duse în grajdurile împărătești, unde erau cei mai frumoși

armăsari din toată împărăția, ca să-și aleagă unul. ISPIRESCU, L.
 3. Pân'a nu ajunge plugar, Aveam falnic harmăsar și o ghioagă ne-
strugită. ALECSANDRI, P. P. 169. E x p r . A face din țanțar
armăsar = a exagera. Din pricinile mici, mari gâlceave se scor-
nese și țanțarul se face armăsariu. CANTEMIR, ap. HEM, 1689. Așa
este obiceiul norodului nostru, să facă din țanțar, armăsar. C.
 NEGRUZZI, I 139. / F i g . (pop., fam. - cu referire la impe-

tuozitatea armăsarului), cf. c u d r a c i . Fierbe oala cu
harmăsar = fierbe în clocot v. c u d r a c i HEM, 1690.
Se știe că m'a făcut mama armăsar. CAMILAR, N. II 36.

2. (Despre obiecte.) (La car.) cuiul de sub ruda carului,
 ce o ține în sus. REV. CRIT. IV. 337. La o căruță țărănească, armă-
sar se chiamă cuiul care se bagă prin capătul proțapului, de prin-
de jugul. HEM, 1690. Când partea ridicată din proțap nu este din-
tr'o bucată, i se zice cătușă sau hărmăsar. DAME, T. 12, Cf.

a r m ă s ă r e l . / (La plug.) Harmăsariu = aparatul la plug,
 cu care îndreaptă roțița la mic sau la mare. VICIU, GL. /

Harmăsar, la moară, este acela care sloboade sau îngreunează pia-
tra morii, după cum cere trebuința: de-asupra d u l a c h i l o r
se pun(e) patru t ă l p o a i e , din tălpoaie în sus se pun(e)
opt u r s o a i c e și prin ursoaice patru harmasari. HEM, 1690.
 Cf. a r m ă s ă r e . / (La războiu) La războiu armăsariu e si-
nonim cu slobozitor. ib. 1691. (Tip.) Biela care conduce platforma
 mașinei de tipărit, în mișcarea sa de du-te vină în cursa de impri-
 mare. C. V. 3. / (Argou) Cântar fals. Inainte [cherhanangiii]
fi înșelau [pe pescari] și la cântar cu armăsarul (cântarul
fals)... ANTIPA, P. 692.

[Pl. -sari. / Și: (h)armăsăr, (h)armasăr, hărmăsăr. VAI-
 DA; (Mehedinți) armăcsar CDDE. (cf. la Sibiu: trăcsar = trăsar).
 / (Invechit și dial.) armăsariu s. n.]

- Din lat (equus) admissarius cal de prăsilă, armăsar.

(: sard. log. ammessardzu), prefăcut în armessarius (Thesaurus linguae lat.), prin trecerea cunoscută a lui ad- în ar- (cf. a r - j u n): alb. harmesuar.

ARMĂSĂRAȘ s.m. Diminutiv al lui armăsar. HEM. 1690. Veni într'o noapte un armăsăraș roșu. CAMILAR, M. II 460. [Pl. -rași. / Și: harmăsarăș s. m.]

- Derivat dela armăsar cu suf. -aș.

ARMĂSĂREL s.m. 1. Diminutiv al lui armăsar. Armăsar tânăr, mic, armăsăraș, armăsăruș.

2. (Mold., la car) Cuiu mai gros. La car, cătușa e cusută de proțap prin câteva cuie mai mici și unul mai gros, aproape de jug, numit hărmăsărel. HEM. 1690. În Moldova de sus se numește „hărmăsărel” cuiul cel lung ce prinde cătușa de proțap și se prelungeste până la pământ, de ține jugul ridicat. DAME, T. 12.

[Pl. -sărei. / Și: hărmăsărel s.m.]

- Derivat dela (h)armăsar cu suf. -el.

ARMĂSĂRESC, -EASCĂ adj. De armăsar. [Și: hărmăsăresc, -ească adj.]

- Derivat dela armăsar cu suf. esc.

ARMĂSĂREȘTE adv. Ca armăsarii (care, de obicei, sunt mai bine îngrijiți și nu-s puși la muncă grea). Vita pusă la îngrășat s'a răsfățat armăsărește în belșug, câteva săptămâni. JIPESCU, ap. TDRG.

- Derivat dela armăsar cu suf. -ește.

ARMĂSĂRIT s.n. 1. Împreunarea iepelor cu armăsarul. Îmi

turbă iepile după armăsărit; care mare pagubă aş avea, dacă nu s'ar mânza (a. 1824) IORGA, S. D. VIII 172.

2. Taxa luată de proprietarul armăsarului. Armăsărit = „Beschäl(1)geld, Beschäl(1)taxe”. BARCIANU.

- Derivat dela armăsar cu suf. -it.

ARMĂSĂROAICĂ s.f. (Neobişnuit) Termen de ocară aplicat unei femei stricate, (poate) mare, voinică. Cf. i a p ă . Maiori-că era un maimuţoi, dar cucoana Elvira, ce matroană! şi fetele, nişte cotoşmane , nişte armăsăroaice. M. I. CARAGIALE, C. 118.

[Fronunţ. : -roai-că. / Pl. -roaice.]

- Derivat dela armăsar cu suf. -oaică.

ARMĂSĂRUŞ s.m. Diminutiv al lui armăsar. Armăsarel. armăsaraş. Intră în curţile domneşti în săltăturile şi în desghinurile unui armăsăruş arăbesc, ager şi zglobiu. ODOBESCU, I 132. [Pl. -săruşi.]

- Derivat dela armăsar cu suf. -uş.

ARMĂŞEL s.m. (Invechit) Om al armăşiei, slujbaş al ţării de sub porunca marelui-armaş. Oamenii cei domneşti, ce să dzice armaşii şi armăşiei şi alt [i] ca dîns [i], când vor munci, când vor spândzura sau vor tăia capul cuiva... cu învăţătura domnului ţării..., nice dănăoară nu se vor certa. PRAV. MOLD. 154. Armăşii, aprozii, copiii-din-casă cei mari şi călăraşii de Tarigrad stau la rânduieala lor, unul lângă altul, în divanul cel mic, unii din a-dreapta, alţii din a-stînga. GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III 298/3. Tâlharii ce se vor prinde de armăşiei, să-i aducă la temniţă...; iar lucrurile ce se vor afla la casele tâlharilor,... să ia armăşelul izvod iscălit de ispravnicul, să aducă la vel-armaş (a.1776).

HEM. 1692. Marele armaş... cu armăşei săi. FILIMON, C. II 677.
Dărăbanii cei cu plete, toţi sâneţe lungi purtând, Armăşei cei
sălbateci, barbe stufoase având... Toţi aceştia pedestri... C. NE-
 GRUZZI, I 124. [Pl. -sei. / Şi: (dial.) armăşăl s.m. URICARIUL,
 XXI 392/1.]

- Derivat dela armaş cu suf. -ei.

ARMĂŞESC, -EASCĂ adj. (Invechit) (Care Ține) de (marele-)
 armaş sau de armăşie. HEM. 1693.

- Derivat dela armaş cu suf. -esc.

ARMĂŞESTE adv. (Invechit) Ca armaşii.

- Derivat dela armaş cu suf. -este.

ARMĂŞI vb. IV. 1. (Invechit) T r a n s (f a c t .)
 A face pe cineva armaş. Savai, Ghineo, armaş mare, De când eu te-am
armăşit, Nici-o slujbă n'ai plinit. TEODORESCU, P. P. 474.

2. F i g . (Invechit, în limba cărţilor bisericeşti)
 T r a n s . A chinui (precum chinuiau armaşii pe osândiţi), a mar-
 tiriza. [Diavolul] de cât trupurile, mai rău armăşeaste sufletele.
 VARLAAM, C. 264₂. / A b s o l . Multe răutăţi i-au iertat Dum-
nedzău, iară el pentru puţin... ş'au armăşit. id. C. 274.

[Prez. ind. armăşesc.]

- Derivat dela armaş.

ARMĂŞIE s.f. 1. (Invechit) Funcţie, demnitatea de mare-
 armaş. Stefan în mâni i-a dat Buzduganul armăşiei. C. NEGRUZZI, I
 133. / (Invechit) Administraţia în capul căreia se află marele-
 armaş. [Bresle ce nu plătesc bir:] 117 slujitori isprăvnicesti,
96 simeni hătmanesti, ... 17 armăşei a armăşiei. URICARIUL, VII 377.

2. (Invechit) Chinuire; Au avuţie si le slujeaste... spre

ucidere și spre armășie oamenilor, spre mâncări și spre beții.

,VARLAAM, C. 228². Toată lumea... va odihni de armășia lui. DOSOFTEIU, ap. HEM. 1695. / Oprimare. C. V. I/5, 25.

- Derivat dela armaș cu suf. -ie.

ARMĂȘOĂIE s.f. (Invechit) Soția armașului. HEM. 1680.

- Derivat dela armaș cu suf. oai.

ARMAT, -Ă adj. 1. Inarmat. O mică oștire, rău armată.

ALEXANDRESCU, M. XI. Cu brațul tău armat Pasul soartei l-ai schimbat. ALECSANDRI, P. II 19. Existența a două sisteme sociale diametral opuse provoacă primejdia permanentă a blocadei capitaliste, a altor forme de presiune economică, a intervenției armate și a restaurării. STALIN, PROBL. LEN. 238. Condițiile pentru o răscoală armată populară erau pe cale de maturizare. I.P.C. (b) 87. Gâlceavă de trâmbiță și tobe, să aud într'un loc, de o mișcare armată. F. N. 107 cf. 102. Țările „ajutate” de Statele Unite vor trebui... să subordoneze forțele lor armate Ministerului de Război american. GHEORGHIU-DEJ, R. P. 7. Uniunea Sovietică... se ridică... împotriva rezolvării neînțelegerilor între State pe calea conflictelor armate. ANA PAUKER, CUV. 21. Puterea de neînvinc a Armatei Sovietice... a zădărnicit planurile... de intervenție armată ale lacomilor imperialiști... în țara noastră. id. 23. AUG. 10. „N'am să cer o intervenție armată”. SCÂNTEIA, 1951, nr. 2178. Codri bogați, Tot cu cerbi armați și cu corn în frunte, Unde-s foarte multe. TEODORESCU, P. P. 401. / S u b s t a n t i v a t (Rar) Adunători... de armați cu strămurări de boi. DUMITRACHE, ap. GCR. II 127/16. Ispitești a ucidere pre un nearmat? (a. 1802). MSS. ib. 197. (După fr. force armée) Putere armată = armata. Boerii erau slujbașii țării, adică capii și ofițerii puterei armate, fiind țara organizată

ostăşeşte. BĂLCESCU, M. V. 10. / Nu se poate preciza sensul cuvântului în expr. Să ştiu la un fel: că-i armată, că-i bălţată. PAMFILE, J. II (cf. ba e albă, ba e neagră şi ba e laie, ba-i bălaie).

2. Prevăzut cu o parte de metal (în scop de protecţie sau apărare.) Săgeată armată cu un vârf de fier. Butelie (sticlă) armată = îmbrăcată cu o reţea de metal. Beton armat v. b e t o n .

- Participiul lui arma cu valoare de adjectiv.

ARMATA s.f. 1. Trupe militare de diferite arme pornite la războiu sau care se găsesc în război, sub ordinele unui comandant suprem; armie, armadă. Intr'acia vreame, când o armată iaste să se învârtejască şi să se dea oştilor ernatec, în părţile Răsăritului nostru, fi stă deasupra un hiclesug. F. N. 65, cf. 53, 57. Armata de mare a unii republice, iaste di tot gătată, numai teamerea celor mai mare ai săi o ţine în liman. id. 91. Gata iaste o armată, a strânge o cetate de folos, când despre altă parte să va găti un războiu di câmpu. id. 103. Mari întâmplări, într'armată de mare. id. 108. Nu prea soseşte veaste bună, de o armată de mare. id. 111. Să porunceşte a să face nouă corăbii, a întări acea armată de mare. id. 113. cf. 140, 147. Vine armata, strigă Rogoz. SAHIA, N. 37. Timpul gonit din atica cetate Vedea cum sumbra armată străbate... BOUREANU, S. P. 3. Noi, dacă vine armata... nu-i dăm drumul. DUMITRIU, B. F. 11. Aveau îndoieli. Armata avea să tragă. id. ib. 25. Fi e frică de armată, că pun ciocoi armata pe noi. id. ib. 104. Ce să facă la cazarmă? Să întărate armata? id. ib. 111. Era unul din cele mai frumoase regimente ale armatei române. id. ib. 127. Se înfrăţeşte armata cu norodul. SADOVEANU, N. F. 108. Contingentele noi ale armatei române erau trimise împotriva veteranilor. id. ib. 153. La pământ! dădu el comanda ca la armată. PAS, L. I 53. „... armata nu e pentru domn pământean” id. ib.

113. Armata democratică a legendarului Markos controlează... aproape jumătate din teritoriul țării. GHEORGHIU-DEJ, R. P. 11. Pentru țara noastră profund pacifică... armata pusă în slujba întăririi republicii noastre este apărătoarea cuceririlor democratice ale poporului nostru, apărătoarea independenței și suveranității noastre. id. ib. 23. Cuvintele tovarășului Stalin... le repetă poporul chinez ale cărui armate victorioase înaintează pe întreg cuprinsul Chinei. ANA PAUKER, DEM. POP. 14. Tinerele detașamente ale noii armate - armata poporului revoluționar - respinseră cu eroism atacul rechinului german. I.P.C. (b) 303. Armata română a întors armele împotriva cotropitorilor hitleriști. V. LUCA, CUV. 7 cf. 8. Ziarele americane arată... că pentru a preîntâmpina prăbușirea cli-cii lui Tito este nevoie să se trimită alimente pentru armata lui mercenară. id. BUG. 15. Au sfărâmat armatele hitleriste. SCÂNTEIA, 1949, nr. 1321. cf. nr. 1320, 1321. Două divizii ale Kuomintangului au refuzat să lupte contra armatelor populare, la Hsu-Chow. CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 112, 10/3. Voia să țină minte tot, din această singură privire... și creasta de pământ care... se întindea ca o omidă pe culmile dealului celui mai depărtat val de apărare ridicat de armate de robi, acum două mii de ani. V. ROM. 1950, S II nr. 11. / F i g . Și spicele tremură arzând sub soare, armate cu lănci necălătoare. BENIUC, V. 55.

2. Totalitatea trupelor regulate ale unei țări. Părintele gazdei fusese colonel în armata rusească. PAS, L. I 121. L-a luat în armată. ȘEZ. III 77. Clasa muncitoare și țărănimea se văzură în fața necesității de ... a avea o armată nouă, Armata Roșie. I.P.C. (b) 301, cf. 299, 303, 342. General de armată = grad imediat superior generalului colonel. Armata politică = armată de partid, creată în cursul luptelor revoluționare dintre clasele sociale. În realitate bolșevicii n'au avut, și nici n'au putut să aibă,

în Martie 1917, o armată politică gata pregătită. STALIN. PROBL. LEN. 156. Armata populară = armată, creată și angajată să lupte pentru eliberarea poporului de exploatare, de dușmani interni și externi; armata unui stat în care puterea a fost cucerită de clasa muncitoare. Armatele populare se află în nemijlocită apropiere a centrelor vitale ale Chinei. GHEORGHIU-DEJ, R. P. 11. Acest program de înlăptuiri revoluționare, întărește avântul ostașilor Republicii noastre..., în realizarea unei armate populare. SCÂNTEIA, 1949, nr. 1323, cf. nr. 1320, 1322. / (Fam.) Serviciu militar. Stăpânirea pune pe feciorii care fac armată, ... să împuste pe părinții lor rămași la coarnele plugului. SADOVEANU, N. F. 121. N'am a face armată. ȘEZ. IV. 134. Era bondoc, îndesat ca un urs și făcuse armata. V. ROM. 1950 nr. 12.

3. F i g . Cărd, șir, rând; mulțime, ceată gloată. Preocupată să exploateze privilegiile poziției sale, cucoana (ea însăși se întitulează astfel) întreține o armată de servitori, pentru fiecare eventual capriciu câte unul. CONTEMPORANUL, S. II, nr. 158, 11/5. Armata de manifestați, de admiratori, de funcționari, de creditori etc. / Colectivitate (parte a populației unei țări, clasă socială, etc.) considerată din punctul de vedere al producției sau din acel al luptelor ei pe tărâmul social. Femeile reprezintă jumătatea din populația țării noastre, ele reprezintă o imensă armată a muncii. STALIN. PROBL. LEN. 733. Muncitorul conștient trebuie să deosebească psihologia unui luptător al armatei proletare de psihologia unui intelectual burghez. I.P.C.

(b) 72. Unitatea materială a organizării încheagă milioanele celor ce muncesc în armata clasei muncitoare. ZAHARESCU, C. D. 4. / În anii de cumpănă prin care am trecut, armata milioaneilor de oameni ai muncii nu s'a demoralizat. ANA PAUKER, 23 AUG. 11. ~~ERRATA~~ Armata industrială de rezervă = mulțimea muncitorilor care rămân fără plasament în întreprinderi. Acumularea capitalistă produce

în continuu, o populație muncitorească excedentară din punct de vedere relativ, adică în raport cu necesitățile medii de valorificare ale capitalului, deci o populație muncitorească superfluă sau suplimentară... [care] formează o armată industrială de rezervă, disponibilă... MARX, C. 566, cf. 576, 578. Perfecționarea utilajului tehnic, devenită... identică cu o înlăturare... a muncitorilor din producție: armata industrială de rezervă. ENGELS, A. 421. Acumularea capitalului, accelerând înlăturarea muncitorilor de către mașină..., dă naștere și așa numitei „armate industriale de rezervă”... LENIN, ap. MARX, C. 24. / Armata muncitorească activă = mulțimea muncitorilor utilizați în întreprinderi. Pauperismul formează căminul de invalizi al armatei muncitorești active și greutatea moartă a armatei industriale de rezervă. MARX, C. 576.

[Pl. armate.]

- N. după fr. armée Cf. a r m a d i e și (h) a r m a t ă .

ARMATĂ s.f. v. harmată.

ARMATOL s.m. Rebel grec din timpul stăpânirii turcești. Armatolii au jucat un rol însemnat în războiul pentru independența Greciei. Cf. m a r t a l o g . [Pl. -toli.]

- Din n.-gr.

ARMATOR s.m. (Mar.) Persoană care armează sau echipează o corabie pe cheltuiala sa (pentru sine sau pentru altcineva; pentru comerț sau pentru curse); proprietar sau patron de corăbii. Cf. I. PANTU, C. C. 289. „Acela cu care s'au tâmplat a vorovi el, era un armator de la Gvineea...” - „Ce va să zică armator de Gvineea?...” - „Câți urmează a neguțători în partea aceea [în Guinea]

se numesc armatori gvinieni! DRĂGHICI, R. 15/17, 19. S'a măritat la Galați cu un armator grec. ARDELEANU, P. 25. [Pl. -tori.]

- N. din fr. armateur idem.

ARMATURĂ s.f. 1. Totalitatea armelor (mai ales defensive: platoșă, chivără, etc.) purtate de un războinic (pop. haine de fier cf. ISPIRESCU, L. 357). Cf. a r m u r ă . Să îmbrăcară cu platoșile, în toată armătura. DOSOFTEIU, V. S. 17². Pace mult bogată... Cornu 'nbilsugării adu-ne îndată! D'armaturi, de pavăzi, vino arzătoare. I. VĂCĂRESCU, P. 85/6. Fiul lui Priam... Cade bufnind și prelung răsună armătura pe dînsul. MURNU, I. 82. Să mă arzi cu armătura-mi toată. id. O. 181. / (Rar) Gătire, căpuire, înarmare cu cele necesare pentru războiu (COSTINESCU), echipament, armament. Ofițer cu armătura = ofițer care are în supraveghere și gestionare armamentul unității respective.

2. (Învechit) Arsenal. [Împotriva celor ce s'au silit a ne șterge numele din istorie] gata ne sânt apărătorii, atâția adică grecești, lătimești... scriitori, Carii... armele a dreaptei răzuituri apucând, împotriva blojeritorilor... din vechi armăturile lor cu tot felul de arme întrarmându-să... la meidanul luptii îi strigă. CANTEMIR, HR. 24 și 46.

3. (Numai la pl. spre a reda fr. armoiries; rar, învechit) Herb, stemă, marcă (a unei țări etc.), cf. NEGRUZZI, I 42.

4. (Tehn.) Piesă, sistem de piese sau legături, construcție specială menită să întărească, să protejeze sau să susțină o piesă principală. Armătura unei bolti. Că săpăm prea încet, și neasteaptă fierarii să puie armătura. V. ROM. 1950, S II nr. 12. Uzina termo-electrică i-a dat 6-7 lămpi stricate, armături fără suporturi, montura, dispozitivul pentru montură. SCÂNTEIA, 1951, nr. 1951. / S p e c . (Fiz.) Pe din afară butelia este acope-

rită, până la trei pătrimi aproape, cu o foaie de cositor ce se numește armatură esterioră, pe când foile din lăuntru se zic armatură interioară. PONI, F. 217. Un balon... prevăzut cu o armatură de cupru. id. CH. 67. Intensitatea unui magnet crește, dacă se află neconținut la polurile sale câte o bucată de fier. Asemenea bucăți de fer se numesc armături... Armăturile nu trebuie niciodată dispilite brusc de magneti. id. F. 241. Coastele reliefate păreau o armatură de fier. JAR, E. 131. Stâlpii de armatură nu mai sunt „pușcați” odată cu prăbușirea [abatajului-cameră]. SCÂNTEIA, 1949, nr. 1324. [Impulsiunile] sunt primite printr'un detector și un amplificator ordinar, care ridică o armatură prin ajutorul unui electromagnet. ENC. TEHN. 193. (F i g .) Titu Maiorescu nu ... a trasa [t] în cadrul premizelor sale ideologice o ordine, care să poată constitui armătura unei aparaturi științifice. VITNER, CR. 23.

5. (Muz.) Diezii și bemolii puși la cheie spre a indica tonalitatea bucății. Totalul sennelor de alterațiune care caracterizează o tonalitate. T. POPOVICI, D. M.

[Pl. maturi. / și: armatură s. f.]

- N. din fr. armature idem.

ARMĂTURĂ s.f. v. armatură.

ARMAZĂR s.n. v. arzmahzar.

ARMEAN s.n. v. arman.

ARMEAN, -Ă s.m. și f., adj. l. S u b s t . Numele etnic al poporului care locuiește (în cea mai mare parte) în Armenia. Se lovira Grecii cu Armenii... și prinseră mulți Armeani. MOXA,

381/34. Pre Armeni, pre unii de bună voie, cu juruințe și cu daruri implându-i, pre alții cu sila, i-au botezat. URECHE, LET. I
 174/21. Avea partidă de concină... cu Mamuc, Armeanul cel cu barbă neagră și lungă. HOGAȘ, HR. 9. Ba- [i] armean, după câte spune el. SADOVEANU, N. F. 104. Săracele șetrele, cum mărită fetele! De n'ar fi Armean cu șatră, N'ai vedea fată gătată. IARNIK-BĂRSEANU, D. 424.

2. A d j . Care este originar din Armenia, care ține de poporul armenesc, armenesc. Limba armeană. / (S u b s t a n t i v a t) Armeana = limba armeană.

[Pl. -meni, -mene și (învechit) -meani. / Și (Mold., Bucov.) Arman, -ă subst., adj.]

- Din v.-sl. armeninu idem.

ARMEANCA s.f. adj. (Persoană de sex feminin) de origine armeană; armeană. Armencele mi-l privea Moldovencele-l plângea (Bucov.) HEM. 1696. Copile armence. [Pl. -mence. / Și: armancă s.f., adj.]

- Derivat dela Armean cu suf. -că.

ARMELIN s.m. v. ermelin.

ARMELINĂ s.f. v. ermelin.

ARMENDIN s.m. v. arminden.

ARMENDINA s.f. art. v. arminden.

ARMENESC, -EASCĂ adj., De armean, a(1) Armenilor. Fiind cetatea Sucevei stricată, pus-au de au făcut șant la biserica ar-

minească. MUSTE, LET. III 27/28. Iată acum o spițerie nemțască,
lipită de o tiutiungerie arminească. ALECSANDRI, HEM. 1705. Trecu-
ră pe străzile cu case scunde, cu... magazinele ... cele armenesti
de cafea și coloniale. DUMITRIU, B. F. 89. (Fam., trivial) Cuc ar-
menesc = pupază. Scoală, duglișule...; iar vrei să te pupe cucul
arminesc și să te spurce, ca să nu-ți meargă bine toată ziua?
 CREANGĂ, ap. HEM. 1706. / Vizită armenescă = vizită din cale
afară de lungă. ZANNE, P. VI 14. / (S u b s t a n t i v a t)
Armeniasca = numele unui dans popular. La Români din toate părți-
le, de îndată ce s'a săvârșit masa de cununie, toți nuntașii se
prind la joc, ce durează până aproape de cătră seară, cam cu urmă-
toarele jocuri: alămâia..., armăneasca (armineasca). SEVASTOS, N.
 280. [Și: armănesc, (Mold. și Bucov.) armineesc, -ească adj.]

- Derivat dela Armean cu suf. -esc.

ARMENESTE adv. 1. În felul armenilor, ca Armenii. Ea
mi-și șeade armeneste și mi-și coasă cinceșeste. MĂNDRESCU, L. P.
 213.

2. În (sau pe) limba armenescă. A vorbi, a ști armenes-
te (pe armeneste). TDRG.

- Derivat dela Armean cu suf. este.

ARMENIME s.f. Colectivitatea, totalitatea Armenilor. /
Mahala armenescă. Atâta știm, că s'au făcut un foc mare în Iași,
începând din armenime, de lângă biserica cea mare a lor. E. KOGĂL-
 NICEANU, LET. III 191/13.

- Derivat dela Armean cu suf. ime.

ARMENIST s.m. Specialist în cunoașterea vieții și civili-
 zăției armene. [Pl. -nisti.]

- Derivat dela Armean cu suf. ist.

ARMIC s.m. v. armig.

ARMIE s.f. (Invechit, azi numai poetic) Oaste, armată.
Au trecut toată armia Moscului peste apa Vorskla și... ca o milă mică de la armadia neprietenului au stătat. N. COSTIN, LET. II 67/6. Și tot deodată veni și ghegeneral-an-șef Mihelson, ce era comandir peste toată armia rusească. ZILOT, CRON., ap. HEM. 1708. Voiu între în armia părintelui tău. BELDIAN, N. P. I 57/6. El va fi cărmuit cu iscușință armiile sale. MARCOVICI, C. 132/26. Ii de-te rangul de colonel în armie. C. NEGRUZZI, II 144. Dar cine se sude și ce este acest sunet? Ce oameni, sau ce armii și ce repede pas? ALEXANDRESCU, M. 147. Ne-am retras, după o luptă grozavă, cu armia generalului Verder. ALECSANDRI, T. 1299. Kisipite se'mprăștie a dușmanilor șiraguri... Iar în urma lor se 'ntinde falnic armia română. EMINESCU, P. 243. Eu între armii atunci mă prind cu vi-teazul Menelau, pentru Elena... MURNU, I. 53. / Armie pe mare = flotă. POLIZU. [Pl. armii.]

- Din pol. armia (la Costin) și din rus armija idem.

ARMIG s.m. (Transilv., Crișana și Ban.) Armăsar. Armig sau harmig se zice la armăsariu. HEM. 1708. Cu soru-sa, ce-mi lu-cra? De doi armigi o lega, în oraș o slobozea, Pân'armigii o 'mpăr-tes. POP., ap. HEM. 1708. Armig = armăsariu. Cuvântul armic se au-de în valea Crișului alb. FRÂNCU-CÂNDREA, M. 97. Armig = armăsariu, armig (Brad). VICIU, GL. [Pl. armigi. / Și: armic, harmig s.m.]

- Etimologia necunoscută. (Șăineanu, Infl. ori-ent I 83 și 261, bazat pe datele lui Hașdeu, Etym. Magn. 1708-1709, presupune că l-am împrumutat de la Ruteni: rumak „Ross” (polon. rumak „coursier, cheval de bataille”, rus. argamak „armăsar de soi”, iar aceștia îl au de la Tătari: giagat. argamak „cheval de race noble”). Cf. a r h a m a c .

ARMINDAR s.m. v. arminden.

ARMINDEN s.m. 1. Armendinul sau armendina = 1 mai.

MARIAN, SE. I 113. În ziua de Arminden (Sf. Irimia, 1 maiu), să bei vin roș, că se înnoiește sângele. ȘEZ. I 128. Florile de salcâm înfloresc pe la Arminden. La 1 maiu se zice armendin. HEM. 1709
Obiceiurile ce se țin de această sărbătoare (Transilv. și în Mold.) sunt descrise la HEM. 1709-1710.

2. Arbore înalt cu frunze numai în vârf, care se pune de 1 mai la poarta caselor și se lasă acolo până când gospodina face pâine nouă. Acel arbore se zice „arminden”. ib. 1710. Pe masă e un blid cu grâu... [iar] lângă masă e și un arminden. FRÂNCU-CANDREA, M. 166. Din străbunul arminden Răsare azi... o nouă viață. BENIUC, V. 128.

[Și: armendin s. m., armendina s. f. art., arminder s.m. ib., armindar s. m. BARONZI, L. 159; acesta pare a fi accentuat pe silaba ultimă; tot așa: armendin în cântecul: Frunză verde de pelin, Iată-ne la Armendin. HEM. 1710. (Ad 2) e atestat pl. Armingeni, la COȘBUC, B. 32. (pronunț. dial.: de ge).]

- Din ziua [sfântu]lui Ieremia (= 1 Mai) sârb. Jeremiev-dan idem. HEM. 1711, (cf. și LM.).

ARMINTURI s.n. pl. (Regional, cu sens neprecizat) Săracu malu de Prut! Da el bine-i îngrădit. Nici cu pari, nici cu nuele, Numai cu arminturi grele. Și ies ziua la prinblare Numa'n fesuri și'n cialmale, Cu trei rânduri de pistoale. Săraca raiaua noastră, Cine s'o mai stăpânească? Rusu din țara rusască Și pe Turc să-l surgunească. ȘEZ. V. 11. [La CIHAC, I 17 se găsește arminturi s.f. pl., tradus prin „bétail” și derivat din lat. armenta,-orum idem. Cuvântul e suspect, cât timp nu se poate atesta și aiurea.]

ARMIOARĂ s. f. (Rar) Diminutiv al lui armă. RĂDULESCU-CODIN, ap. CADE.

- Derivat dela armă cu suf. ior.

ARMISTIȚIE s.f. (învechit) v. armistițiu.

ARMISTIȚIU s.n. Suspendare provizorie a stării de războiu, „conținere de arme”, „vreame pusă, în care de războiu sau de pace solii și mijlocitorii să aleagă”. CANTEMIR, IST. 8. Soroc vrajbei 25 de ani puseră... Într'această vreme de armistiție, vrajea vrăjitorului mijlocitoriu... de tot se închise. CANTEMIR, IST. 360. Au început... a prepune împăratul, și la acest prepus l-au pus mai mult armistiția ce făcuse Șteimboc, general șvezesc... cu Moscalii și cu Sașii, carii atuncea având războiu acolo... au dat parola: în 15 zile să nu se apuce de arme nice unii, nice alții. AXINTIE URICARUL, LET. 156/21. Într'acest chip am otcărmit trebile țării... până când s'au făcut armistiția cu Nemții. E. VĂCĂRESCUL, IST. 300. Tătarul ceru, spre a se înțelege de pace, o armistiție. BĂLCESCU, M. V. 212. Armistiția (adecâte conținerea armelor) vine hotărâtă: F. N. 85. Pentru acel armistiți, dobândește acea țară oarece răpaos. id. 150. Pentru trebile lumesti, Mars în casa lui Zeus, nu zăticeaște Să nu facă armistițiu. id. 171. Imperialiștii americani sabotează încheierea armistițiului. V. LUCĂ, CUV. 27. Imperialiștii americani se străduesc... să proveacă eșecul tratativelor de armistițiu dela Kaisung. CHIȘINEVSCHI, CO-RESP. 25. Prima pace... nu se putea numi... nici măcar armistițiu. CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 185, 3/3. / F i g . Armistițiu industrial = suspendarea amăgitoare a conflictelor de clasă pe terenul industrial. Naționalizarea industriilor a fost amânată la Paștele cailor și în locul ei a fost pus „armistițiu industrial”,

un armistițiu care dă capitalistilor o mare încurajare pentru ex-
ploatarea crescândă a muncitorilor. CONTEMPORANUL, S. II, 1948,
nr. 104, 9/4. [Pl. -mistiții. / Și: (invechit) armistiție s.f.]

- N., la scriitorii noi, după fr. armistice idem; la cei
vechi, din lat.-med. armistitium (compus din lat. arma = arme, și
statio = stare de repaos, nemișcare, după modelul lui solstitium
= solstițiu), poate prin filiație polonă: armistycyum.

ARMOARII s.f. pl. Armele și, în genere, orice embleme
de pe scuturile heraldice, de pe steaguri, peceti, etc., puse ca
semne distinctive ale unei familii nobile, ale unui oraș, județ,
stat, ale unei bresle, etc., stemă, herb, marcă (a unei țări), bla-
zon. Armoariile familiei mele poartă o cumpănă și o spadă, semnele
dreptății și a biruinței. ALECSANDRI, T. 1705. Armorii cusute pe
colțuri de hașeale. id. P. III 200. [Și: (rar, invechit) armorie
s.f. (POLIZU), armorii s.f. pl., armării s.f. pl. (numai la COSTI-
NESCU, BARGIAN, TDRG.). Cf. a r m ă și a r m ă t u r ă .

- N. din fr. armoires idem.

ARMONIA vb. IV. (Rar) A fi sau a se afla în armonie cu
altceva sau cineva; armoniza. Când zâmbea..., i se zăreau dinții
albi și frumoși, armoniind plăcut cu mustața-i gălbuie și cu gropi-
tele din obraz. POPOVICI-BĂNĂȚEANU, V. M. 190. [Prez. ind. armo-
niez. / Pronunț. -ni-a. / Și: (invechit) harmoni, harmonii
vb. IV. (LB.)

- N. din fr. harmonier idem.

ARMONIC, -Ă adj. l. A d j . Care prezintă o armonie,
bine orânduit. În suverana nepăsare a somnului, liniile erau de o
frumusețe de sine stătătoare, trăgându-și valoarea din îmbinarea
armonică a curbelor. ZAMFIRESCU, R. 171. Această formă [normală,

de bătrânețe] se caracterizează printr'o scădere armonică a activității. PARHON, B. 100. / (Fiz.) Sunet armonic (s u b s t a n t i v a t) armonică = (sunet) care însoțește sunetul fundamental și a cărui frecvență este un multiplu al frecvenței sunetului fundamental. LEX. TEHN. Ce sună bine, plăcut. T. POPOVICI, D. M. Când facem să vibreze o strună, ea poate produce în unele circumstanțe, pe lângă un sunet mai bas, care predominază și care se numește sunet fundamental, o serie de alte sunete din ce în ce mai înalte, care se numesc armonice. PONI, F. 329. Cele mai multe instrumente muzicale produc sunete fundamentale însoțite de armonice. / (Cu funcțiune a d v e r b i a l ă) Cu armonie, în raporturi armonice. Dacă se unește un pun [c] t oarecare cu cele patru pun [c] turi ale unei diviziuni armonice, se capătă o grupă de patru drepte, care se bucură de proprietatea de a împărți armonic orice transversală. MELIK, G. 97. [Scris și pronunțat, din ce în ce mai rar, și harmonic adj.]

- N. după fr. harmonique idem grec.

idem

Cf. a r m o n i e .

ARMONICK s.f. Mic instrument cu anci de alamă a căror ton se produce suflând. T. POPOVICI, D. M. 1. Muzicuță de gură. Cântând din fluiere, din armonice de gură. CAMILAR, N. 17. 2. Instrument muzical constând din jiște foale care se întind sau se strâng prin mișcarea mânilor, pe când degetele deschid și închid clapele unei claviaturi T. POPOVICI, D. M. resp. (a c o r d e o n Cf. a r m o n i e . Alexandru, cu harmonica în mână, cântă un cazacioc. CONTEMPORANUL, VI, I 116. O valiză cu pântecelul supt, ca o armonică desumflată. CAZIMIR, GR. 95. Cârduri de tineri cu armonice, cu muzici, trec într'o parte și alta. SAHIA, URSS. 27. Leib se frânge ca o armonică, fără glas, de mijloc, și cade pe pat.

id., N. 93. Lasă armonica pe lotcă. DAVIDOGLU, O. 17.

3. Obiect care are o formă asemănătoare cu aceea a unui burduf cu mai multe încrețituri sau „pliuri”; obiect alcătuit din mai multe articulații „pliante”, astfel că se poate întinde sau strânge la loc. Mesele... vor fi prevăzute cu câte un dispozitiv reglabil, sistem armonică sau teacă... PREV. ACCID. 45. / Încrețitură, boțitură. Pielea vânăta i se întinse mai tare pe armonica uscată a coastelor. CAMILAR, N. II 321. Are armonică la măneci! / E x p r . A (se) face (ceva) armonică = a (se) turti, a (se) boți. În această ciocnire de trenuri, un vagon s'a făcut armonică. (Pl.) (Muz.) Tonuri secundare și suprapuse care însoțesc orice ton principal. T. POPOVICI, D. M.

[Pl. monici. / Scris și pronunț și harmônica.]

= N. din germ. (Mund=, Zieh=) Harmonike idem.

ARMONIE s.f. = armonică (a o r d e o n). Ga să uite necazurile unei ierni care nu aducea câștig, locuitorii târgului se adunau de obicei seara la câte unul și cântau din armonică sau chitară. N. DUNĂREANU, ap. SĂM. VI 376. [Pl. armonii.]

ARMONIE s.f. I. 1. Potrivire desăvârșită laolaltă a părților unui tot (astfel în cât fiecare din ele să corespundă celorlalte și toate la un loc să alcătuiască o unitate plină de ordine și simetrie). Zidirea lumii înfățișează o potrivire, o armonie minunată. S. MARCOVICI, D. 157/4. [Planetele] se mișcă... după prăvăli tainuite... păzind totdeauna o nespasă rânduială... Una nu-mai din planete de ar rumpe armoni [a],... ceriul, destrămându-se s'ar sparge. KOWAKI, P. 271. Creatorul vecinic a sa înțelepciune Au insuflat-o lumii și toate'n armonie Au rânduit să fie. C. NEGRUZZI, II 193. Națiunile produc, chiar prin diversitatea lor, armonia

totului, unitatea. BĂLCESCU, M. V. 3. Dacă n'ai în gând să îndeplinești toate cerințele armoniei rimelor, cine te pune să te atingi de ele? MACEDONSKI, O. IV 33. El [poetul] vede armonia din lumi eterne. id. ib. I 109, cf. IV 38, 77. Tresări [abatele de Abarenne] căci această apariție nu era în armonie cu sentimentul și cu aprecierile sale din clipa precedentă. SADOVEANU, Z. C. 24. Cineva trebuia să iubească armonia lumii, ascunsa lege a cadențelor. ISANOS, Ț. L. 42. Toate spectacolele lui [ale lui Stanislavski] au o armonie desăvârșită între cântec și mișcarea de pe scenă. SAHIA, URSS. 151. E o frumusețe plină de armonie și strălucire, părând un elogiu superb al ființei umane [oamenii din Țara Făgărașului]. BOGZA, C. O. 280. Ori contrazicerea de neîmpăcat dintre interesele de clasă, ori teoria armoniei intereselor de clasă. STALIN, PROB. LEN. 371. Operele clasicilor marxismului se caracterizează printr-o uimitoare armonie între ideile expuse și stilul lor. C. V. 1949, nr. 6, 1. / (Filos.) Armonie prestabilită. (În sistemul filosofic al lui Leibniz, raport mutual între monade, care nu rezultă din acțiunea uneia asupra celeilalte, ci din dezvoltarea lor paralelă, stabilită mai dinainte de puterea divină.) Nu-și putea explica această armonie prestabilită între gândirea lui proprie și viața cetelor îngerești. EMINESCU, N. 69. / (Gram.) Armonie vocalică = acomodare prin asimilare, a unei vocale cu altă vocală din același cuvânt. / F i g . Bună înțelegere, bună învoire (între oameni). Buna armonie și prietășugul negieșesc. URICARIUL, XI 252. [Antioh Cantemir] fu numit ministru lângă regele Marii-Britanii, pentru a restatornici buna armonie care, de câțiva ani, se curmase între ambe puterile. C. NEGRUZZI, II 147. Se părea că acele schimbări vor aduce fericirea generală buna stare a tuturor claselor, armonia socială. IBRAILEANU, SP. CR. 171. La Tarigrad, armonie vârtosă. F. N. 28. Am putut ajunge să stabilim, în armonie, atâtea puncte importante. GALACTION, O. I 232.

2. (Invechit, rar) Incheietură (articulație), imbucare organică a părților unui tet. Stricându-i toate armoniile trupului și toate 'ncheeturile, îi arseră și pieptul. DOSOFTEIU, V. S. 119.

II. (Muz.) Potrivire plăcută la auz a mai multor sunete produse în același timp sau unele după altele (de obicei de mai multe voci sau instrumente muzicale), acord melodios de sunete. Raportul de consonanță dintre mai multe melodii auzite deodată. T. POPOVICI, D. M. Raportul dintre singuraticile părți ale unei compoziții între sine și față de ideea principală. id. ib. cf. id. între instrumente muzicale. Com. MĂRĂCINENI, BUZĂU, H II 147. Harmonie = cântare dulce după meșterșug tocmită. CANTEMIR, IST. 22. [Să ne asemănăm] celor ce din multe strune o cântare sau din mai multe organe o armonie într'o simfonie fac. id. ib. 111. Plinita armonie acei prea dulci cerești muzici. ȚICHINDEAL, F. 307. Ador-
mind de armonia Codului...

Degetele-i desirate [= ale femeii] calcă clapele sonore [= ale
clavirului]... Armonia se desteaptă. lenevoasă. la'nceput. MACE-

monia acestor suave versuri [ale lui Dante], inima se avântă...

ODOBESCU, III 35. Armonie imitativă = construcție de frază care vrea să amintească un obiect sau un sgomot din natură printr'o sunet potrivire de sunete (ca de ex. în versul lui Aleesandri: Un tro-pot de copite, potop ropotitor).

[Pl. monii, / Scris și pronunțat din ce în ce mai rar harmonie.] Cf. d i s a r m o n i e,

- N., la scriitorii vechi (Dosoftciu) din grec.

incheietură, adaptare (a unui lucru la altul), armonie sau din lat. harmonia (Cantemir); la scriitorii mai noi, din fr. sau din ital. armonia idem.

ARMONIÓS, -OÁSĂ adj., adv. 1. A d. j. . Care are (multă) armonie, plin de armonie, care produce armonie. Era o noapte liniă... Ce răvarsă în lume, armonioase șapte. ALECSANDRI, P. I. 133. Clavirul varsă note... armonioase. MACEDONSKI, O. I 186, cf. 74. Socotim ca o datorie a rechiema din uitarea publicului memoria tânguioasă și preludările armonioase ale acestui june poet. ODOBESCU, I 239. În adâncimea sufletului ei suna o strună cu un ton nearmonios. CONTEMPORANUL, IV 83. [Titii] avea albume în care copia cu o caligrafie armonioasă fel de fel de poezii. CĂLINESCU, E. O. 62. [Brazii] sosesc în apele Oltului și sunt așezați, asemeni unor clape, fiecare la locul lui..., pentruca armonios și întreg să le fie cântecul. BOGZA, C. O. 373. Ajungea deasupra satului armonios și imens. id. P. M. 32. Legea raionării... are menirea să ajute dezvoltarea armonioasă a industriei agriculturii. TEOH. GEORGESCU, RAIONAREA, 13. / F i g . Culori armonioase = care se potrivesc, se armonizează. / Cu funcțiune a d v e r b i a l ă) Vom stabili dar că este cu desăvârșire nearmonios a rima cânta cu vâna. MACEDONSKI, O. IV 32. Numele din urmă nu a lovit armonios și

plăcut. SADOVEANU, N. F. 54. [Pronunț. -ni-os / Și: (rar)]

harmonios, -oasă adj., adv.]

- N. din fr. harmonieux idem.

ARMONIRUI vb. IV. (invechit) = armoniza. Toți din fire se armoniruesc. ȚICHINDEAL, F. 433. [Prez. ind. armoniruese.]

- Din germ harmonieren idem.

ARMONIST, -Ă s.m. și f. 1. Muzicant care cunoaște știința armoniei. COSTINESCU, PONTBRIANT, POENARU.

2. Persoană care știe cânta cu armoniul sau cu armonica. POLIZU, cf. PONTBRIANT. Armonistul orb se ridică în picioare înfăindu-și armonica mai tare. CAMILAR, N. II 85. Când armonica începuseră iar, un bețiv tânăr ... se ridică pe tribună, lângă armonista înbrobodită într'un tulpănegru. id. ib. 195. Armonista răsuflă repede, ștergându-și sudoarea cu un colț al fustei. id. ib. 199.

[Pl. -nisti, -niste.]

- N. (ad 1) din fr. harmoniste, (ad 2) din germ. Harmonist idem.

ARMONIU(M) s.n. Un fel de orgă mică, portativă, la care țevile de orgă sânt înlocuite prin lame libere, răspunzând la o claviatură. Instrument muzical de forma unui dulăpior, având claviatură ca pianul; tonul se produce de vibrarea anciilor de alamă acționate de curentul de aer din un foi care este pus în funcțiune de picioare. T. POPOVICI, D. M.

- N. din germ. Harmonium idem.

ARMONIZĂ vb. I. T r a n s . A pune sau a aduce în armonie. [Noaptea] zise văilor să cânte... Cu voci de frunze și de

ape, cu soapte ce s'armonizără. MACEDONSKI, O. I 65. [/Serviciul de producție dintr'o întreprindere / armonizează lucrul pe faze, în diferitele unități de producție. LEG. EC. PL. 204. / I n t r - a n s . Empiricismul e posibil numai datorită faptului că cunoașterea armonizează în mod activ experiența. LENIN, MAT. EMP. 185. / (Muz.) A compune acompaniamentul (de voci sau de instrumente muzicale) la o melodie. A prevedea o melodie cu armoniile potrivite. T. POPOVICI, D. M. Cf. a r m o n i a . [/Prez. ind. armonizez. / Și: h a r m o n i z ă vb. I. LB.]

- N. din fr. h a r m o n i s e r idem.

ARMONIZARE s.f. Acțiunea de a armoniza și rezultatul ei; punerea sau aducerea în armonie, punerea de acord a părților unui întreg. La moartea lui Nicolae Costin, domnul dădu sarcina „publicării” în manuscript a lucrării, a continuării și armonizării ei, unui simplu scriitor de documente, lui Axintie Uricariul. IORGA, I. L. I 29. / Coordonarea are ca obiect... armonizarea acțiunilor pentru executarea planurilor [de lucru] respective. LEG. EC. PL. 238. [Pl. -zări.]

- Abstract verbal al lui armoniza.

ARMONIZAT, -Ă adj. Pus sau adus în armonie. Mosierul strânsese mobile de diferite stiluri... bine armonizate. CALINESCU, E. O. I 84. Idealistul poate considera lumea ca mișcare a senzațiilor noastre (fie ele și „socialmente organizate” și extrem de „armonizate”). LENIN, MAT. EMP. 303.

- Participiul lui armoniza cu valoare de adjectiv.

ARMONIZAT s.n. = armonizare. Armonizatul bucăților pentru cer a durat mult timp.

- Abstract verbal al lui armoniza.

ARMORARE s.m. (Bot.) v. armurar.

ARMORIAL s.n. Carte care cuprinde stemele (armoriile) familiilor nobile dintr'o țară, dintr'un ținut etc. [Pronunț. -ri-al. / Pl. -riale, și -rialuri.]

- N. din fr.

ARMORII s.f. pl. v. armorii.

ARMOS, -OASĂ adj. (Regional) = înarmat. DR. IV 1080.

Bătrânii povestesc că p'aici o trecut Tătarii. Apoi p'atuncea să vede că împărații o fost slabi și Tătarii p'a semne că erau mai tari, armoși. T. PAPAĞI, M. 157/39.

- Derivat dela armă cu suf. -os.

ARMUR s.m. (Anat.) v. arm.

ARMURĂ s.f. l. Totalitatea pieselor de apărare (coif, platoșă, za etc.) alcătuind un fel de îmbrăcăminte metalică a războinicilor în evul mediu (pop. haine de fier: cf. ISPIRESCU, L. 357). Cf. a r m a t u r ă. Este el, cum îl arată sabia lui și armura, Cavaler de ai credinței...? ALEXANDRESCU, M. 14. Noi citim luptele voastre, cum privim vechea armură, Ce un uriaș odată în războaie a purtat. id. ib. 16. Se găsesc ș'acum pe râpe bucăți de armuri sdrobite. id. ib. 22. Optzeci de ani pe umeri și splendida-i armură Plecau subț greea povară măreața lui statură. ALECSANDRI, P. III 344. Cu harmura se'ncingea, Prin pădure mi-apuca. RĂDULESCU-GODIN. / F i g . Armura învechită a științei pure, autonomiei și libertății academice era... scoperită cu vopseaua elocinței,

pentru a-i ascunde rugina. CONTEMPORANUL, S. II 1948, nr. 109, 7/1.

2. (Țes.) Modul de încrucișare a firelor de urzeală cu bătătura, IONESCU-MUȘCEL, ȚES. 37; desenul care reprezintă modul de încrucișare al firelor; legătură. id. ib. 164. Valoarea unei țesături se determină stabilindu-se:... [între altele, și] tehnică de prelucrare ca: armura, modul de țesut, gradul de înobilare. id. ib. 37.

[Pl. armure și armuri. / Și: harmură, cu înțelesul de „tot felul de arme pe care le ținea un haiduc”. (Cf. RĂDULESCU-CODIN).]

- N. din fr. armure idem.

ARMURAR s.m. 1. (Bot.) (Silybum Marianum sau Carduus Marianus). Plantă erbacee cu frunzele mari lucioase cu florile purpurii folosită de popor ca plantă medicinală pentru vindecarea armurariului sau armurariței, o boală de vite (PANȚU, PL².); un mărăcină cu frunza lată (T. PAPAĞAGI, M. 214). Asta-i armorări și-i bun pântru marhăle (vitele) betege. id. ib. 162. Armurariul crește ca de un metru și 50 cm. Pe frunze are pete albe. la margini frunzele au spini. Se întrebuintează de săteni contra unei boale de vite numită „armurariu”. HEM. 1714, cf. MARIAN, 1713, ȘEZ. III 145.

2. (Med. Vet.) = a r m u r a r e (1).

[Pl. -rari. / Și: armurare, armorare s. f., (dial.) armurariu s. m.]

- Prin haplologie, în loc de armurăr, planta întrebuintată împotriva „armurarei”, derivat dela armurare cu suf. -ar.

ARMURAR s.m. v. armurier.

ARMURARE s.f. v. armurar.

ARMURARE s.f. I. Boală la vite: a) (la vite cornute) umflătură la picioarele dinapoi, cărbune simptomatic (sau emfizematos, sau bacterian ENC. VET.), anthrax, pustulă malignă (CANDREA, F. 233), dalac boală de splină (Com. V. BĂJNICĂ, Bihor); b) (la cai) răpciugă (id.) „Armurare [a]” este o boală foarte primejdieasă, care o espătă numai vitele cornute, cu deosebire viteii. MARIAN. Vitele bolnave de „armurare” se zice că hărcăesc și se trântesc pe jos. Pielea de pe spinarea lor e așa de înfoiată, că atingând-o cu mâna foscăște, ea și când ar fi deslipită de carne. id. ap. HEM. 1712. Armurare, adică umflătură pe sub piele [la vite], HEM. 1713. Armurar... = bubă la picioarele dinapoi. DAME, T. 30. Armurar = dalac = Milzbrand (Anthrax). TDRG. (după GAZETA SĂTEANULUI, XIV 328) Cf. a r m u r a r i ț ă . (Ca urmare a acestei umflături?) Un fel de paralizie a picioarelor dinapoi. Armurariu este putrezirea piciorului drept sau stâng de dinapoi la o vită. HEM. 1713. „Armurariu” se chiamă când i se paralizează vitei partea de dinapoi a corpului mai ales la vite tinere. HEM. 1713. / „Dare-ar armurariu'n tine!” se strigă vitelor la supărare. PAMFILE, J. II. / b) (Regional) Boală de porci. În Banat se chiamă „armurare” și o boală de porci. HEM. 1713. Armurare = boală de porci. REV. CRIT. III 86.

II (Bot.) = armurar¹ (I). PANȚU, PL².

[și: armurar, (dial.) armurariu, harmurăr s. m.]

= Din lat. pop. armoralis (scil. morbis), (boală) de armuri, derivat din armus (armor-), prin suf. adj. -alis. Prin obișnuita substituție a suf. -ar în locul lui -are, s'a născut forma armurar, care, însemnând în același timp și planta întrebuintată spre vindecarea boalei (s. v.), s'a putut naște, prin analogie, sensul II.

ARMURĂRIE s.f. (Franțuzisă, rar) Meseria de armurier.
Atelier sau magazie de arme. [Pl. -rării.]

- N. din fr. armurerie idem.

ARMURĂRIȚĂ s.f. (Med. Vet.) = armurare (I) Boii și vacile zac de felurite boale și anume: ... de armurar sau armurărită (= bubă la picioarele dinapoi) DAME, T. 30. Când mor vitele de armurarită, să le dea marmură pisată cu tărâțe (s. 1788). MSS. sp. HEM. 1713. A opera armurarița la o vită, se zice: „îi taie de armurarită”. ib. 1713. [Pl. -rițe. / Și: armurărită s. f.]

- Derivat dela armurare cu suf. -ită.

ARMURĂRIU s.m. (Bot.) v. armurar.

ARMURE s.m. (Anat.) v. arm.

ARMURIER s.m. Cel care face, vinde sau, mai ales, știe a drege arme. Armurierul regimentului. [Pl. -rieri. / Și: cu o formă româniată, aproape neîntrebuințată) armurar s. m. /

- N. din fr. armurier idem.

ARNĂUT s.m. (Bot.) = ghircă. PANTU, PL². [Pl. -arnăuți.]

ARNĂUT s.m., adj. m. 1. (învechit) Albanez, sinonim cu vechiul Arbănaș. Între aceste oști erau fel de fel de limbi: Arnăuți, Greci, Sârbi... DIONISIE, C. 209. Volontirimea, adică oastea lui Constantin-Vodă Ipsilant..., era din Harvați, Greci, Sârbi, Arnăuți și alte neamuri. ZILOT, CRON., sp. ȘIO. Pe capra cupelelor, lângă vizitiu, stă un arnăut țeapăn. PAS, L. I 84. Astăzi... arnăutul nu făcea servicii. id. ib. 98.

2. (învechit) „soldat mercenar” (cf. s e i m e s a n),

de orice neam (dar îmbrăcat în costumul național albanez); estas de pază pe lângă domni. HEM. 1714. Numai Arnăuții, ce le zic Horvații, i-au oprit boierii și le-au dat lefi, să fie de paza orasului. DIONISIE, C. 206. Sub denumirea de „arnăut” se înțelegea orice Sârb, Arvat, Arnăut, Bosniac, Muntenegrean, Bulgar sau Grec, dacă se lega cu un brâu roșu sau cu un tarabolus, cealma la cap, fustanelă sau poturi, mintean și iminei roșii, își trântea la brâu un sileaf cu un iatagan și două pistoale, și intra în serviciul curții domnești, al hătmăniei, spătăriei sau agiei. I. GHICA, ap. HEM. 1715. Un grec, care fusese arnăut în vremea Domnului Ionită Sturza... ALECSANDRI, ib., cf. VLAHUȚĂ, N. 181. De amândouă laturile... șezuseră pe vremuri arnăuții de pază. DUMITRIU, B. F. 118. Te facem arnăut, mi-a spus domnu' Gavrilă... „Eu m'aș face haiduc” mi-am zis, dar mi-am zis asta numai în gând. PAS, L. I 101. Patruzeci de Arnăuți Toți în arme învăscuți. MARIAN, CH. 181. Arnăuții se izbea, Armele de foc scotea și 'n Codrean le slobozea. ALECSANDRI, P. P. 88. Grea pulbere se ridică... Iar printr'înșă ce zărești? Arnăuți cu șusanele, Cu argint pe la oțele. id. P. P. 180. (imitând pe domni, își țineau și boierii astfel de servitori armați, atât pentru paza lor personală, cât și pentru paradă și servicii de lacheu și servitor.) Un arnăut mustăcios intră și întinse stăpânului său un lung ciubuc. C. NEGRUZZI, I 18. Trece un boier țanțuș, cu un arnăut după el. ALECSANDRI, T. 141. / (Prin imitație, la nunțile țărănești) În satul Hărtoapele... o parte /din flăcăii / se'nfășură cruciș preste spate cu curele cu nasturi și-și zic „arnăuți”. ȘEZ. III 182. / Mici bucăți de metal strălucitor, cu care se împodobesc veșmintele. Și iar ni se... cuvîna... Șase năfrâmi de in, Cu fluturi cusute. Cu arnăuți bătute. MARIAN, NU. 469.

3. (Bot.) (Cu funcțiune a d j e c t i v a l ă , ca atri-

but al lui grâu). Se ia din pământul acesta una sută mii stambel-
chile grâu arnăut. URICARIUL, IV 346/8. Grâu de vară arnăut. A dat
domnul, s'a făcut. MARIAN, SE I 27. Grăul arnăut e un fel de grâu
cu boabe mari^{și} albe, din care obișnuit se face coliva. „Arnăut”
se zice la grâu cu spic negricios. Sunt două feluri de „arnăut”:
arnăut cu peană albă și arnăut cu peană neagră, numit și „coluz”.
HEM. 1717. Grâu coluz și din cel arnăut, grâu tuns din cel fără
țepuse. ISTRATI, GR. 227. Soiu de grâu din care prin zdrobire, se
face coliva. COM. V. BAJANICA, ȚEPEȘ - VODX, CONSTANȚA. Grâu de
vară sămăna, Grâu de vară fără săcară, Arnăut de cel mai mare.
TEODORESCU, P. P. 141. cf. JAHRESBER, IX 224.

4. (Cor.) Un joc la nuntele țărănești, care se joacă du-
pă ce s'a sfârșit masa de cununie. SEVASTOS, N. 280. Cf. a r n ă u
ț e a s c a .

[Pl. -năuți.]

- Din ture. arnăut idem, (ad 3), cf. ture. arnaut bogday
„blé d'Albanie”. CIHAC, II 544.

ARNĂUȚEL s.n. (Invechit) Diminutiv al lui a r n ă u t
(2). Apoi venea după ei, Cestă de Arnăuței, Lefegii și darabani...
ALECSANDRI, P. P. 182. [Pl. -ței]

- Derivat dela Arnăut cu suf. -el.

ARNĂUȚESC, -EASCĂ adj. 1. „De Arnăut, albanez, de Albane-
zi”. Apucară... cu oaste arnăuțească spre Sistov și de acolo spre
patria lor, Ianina. ZILOT, CRON., ap. HEM. 1718. / După obice-
iul sau în felul Arnăuților. Roșii... se purta în haine roșii și
în bătăți arnăuțești. GHEORGACHI LOGOFĂȚUL, LET. III 315/12. Unul
purta un costum arnăuțesc. C. NEGRUZZI; I 30. Au veșminte arnău-
țești, și mustăți lungi și hangere la brâu. PAS, L. I 83. /

(S u b s t a n t i v a t) Arnăuțeasca = (Cor.) dans țărănesc (lu-
at, în veacul al XVIII.lea, de la Arnăuții din garda Domnilor)
descriș la HEM. 1718-19.

- Derivat dela arnăut cu suf. -esc.

ARNĂUȚEȘTE adv. Ca Arnăuții. Moisescu, factorul meu,
îmbrăcat arnăuțește... ALECSANDRI, ap. ȘIO.

- Derivat dela arnăut cu suf. -este.

ARNĂUȚIME s.f. Colectivitatea Arnăuților. Arnăuțimea și
alte seminții de oameni streini... ZILOT, CRON. 66. Ajungând la
Golești... Tudor găsește pe Iordache și pe Farmache, instalați ac-
olo cu Arnăuțimea lor. GHICA, ap. HEM. 1720.

- Derivat dela Arnăut cu suf. -ime.

ARNEU s.n. (Regional) 1. Acoperemânt la care și căruțe
țărănești, făcut din „lipideu” de cânepă (GR. S. II 85), în centra
ploii și a soarelui (TODORAN, GL. Cf. Com. V. BĂJANICA, Pajana -
Bihar). Cf. c o v i l t i r , c o b ă r ă (REV. CRIT. III 86),
c o v e r c ă . Arniân = tectum currum. ANON. CAR. Dacă vom să
nu ne ploie ori ningă, punem la car covercă sau un arneu. HEM.
1720. O trăsură încărcată cu lăzi, și cu arneu acoperit cu rogoji-
ni. POPOVICI-BĂNĂȚEANU, V. M. 156. Cu herneu acoperit. MARIAN, P.
501. Colindase drumurile țării, lângă leotritele căruței cu hirneu.
COPILU-CHEATRĂ, V. 119, cf. 27.

2. Coliba strungii care adăpostește de soare și ploie
pe cei ce mulg. Com. GH. HOBJILĂ (Cristelec, Sălaj.)

Pl. -neie. / Și: arnieșu (BULL. LINGU. II 57), erneșu
(CABA, SKL.), (h)erneșu (VAIDA, BULL. LINGU. II 57), herneșu (GR.
S. II 85, cf. BULL. LINGU. II 57), hirneșu, hierneșu (COPILU-CHEATRĂ

V. 27, cf. 119), arinciu (REV. CRIT. III 86.) s. n.]

- Din magh. ernyo idem.

ARNIC s.n. v. arniciu.

ARNICK s.f. (Bot.) (*Arnica montana*) Plantă erbacee din familia compositelor, florile galbene-portocalii, și fructele... negricioase. Crește prin fânețele și pășunile umede din regiunea subalpină. Iunie-August. Rădăcina, frunzele și mai cu seamă florile, „florea arnicea”, sunt întrebuințate în medicină. Poporul nostru întrebuințează arnica pentru vindecarea rănilor. Se mai numește și: c a r u l - p ă d u r i l o r (Ban.), c a r u l - z ă n e - l o r (Ban.), p o d b (e) a l - d e - m u n t e (Transilv.). PANȚU, PL². [Pl. -nice. / Accentuat și arnică (HEM. 1720).]

- N. din germ. Arnika, intrat în popor prin mijlocirea farmaciștilor.

ARNICIU s.n. Bumbac răsucit într'un singur fir (spre deosebire de ațică, care e în două fire) și totdeauna colorat (spre deosebire de bumbac, care e alb); se întrebuințează la cusutul florerilor de pe cămeși etc. Arniciu = ață de bumbac boită roș sau vânăț. ȘEZ. VII 177. Ciorapi de arnici gros [1] și cărpiti (a. 1779) MSS. ap. GCR. II 118/40. G merindare albă ca ometul și pe la capete cu vrăste roșii și vinete, de arniciu. RETEGANUL, P. I 21. Au păstrat, cel puțin, cămeșile lungi și albe ca floarea, cu chenaruri de fluturi și arnici pe poale. HOGAȘ, DR. II 185. Cămeșa e lungă..., cu mâneci largi, pe margini tivite cu arniciu negru. MOLDOVAN, Ț. N. 64. Șede la masă și coasă Cu arniciu și cu mătășă. IARNIK-BĂRSEANU, D. 118 și 339. / F i g . Iși pipăie drumul cu antenele de arnici roșu... CAZIMIR, GR. 38. Un fir de arnici

but al lui grâu). Se ia din pământul acesta una sută mii stambel-
chile grâu arnăut. URICARIUL, IV 346/8. Grâu de vară arnăut. A dat
domnul, s'a făcut. MARIAN, SE I 27. Grăul arnăut e un fel de grâu
cu boabe mari^{și} albe, din care obișnuit se face coliva. „Arnăut”
se zice la grâu cu spic negricios. Sunt două feluri de „arnăut”:
arnăut cu peană albă și arnăut cu peană neagră, numit și „coluz”.
HEM. 1717. Grâu coluz și din cel arnăut, grâu tuns din cel fără
țepuse. ISTRATI, GR. 227. Soiu de grâu din care prin zdrobire, se
face coliva. COM. V. BAJANICA, ȚEPEȘ - VODK, CONSTANȚA. Grâu de
vară sămăna, Grâu de vară fără săcară, Arnăut de cel mai mare.
TEODORESCU, P. P. 141. cf. JAHRESBER, IX 224.

4. (Cor.) Un joc la nuntele țărănești, care se joacă du-
pă ce s'a sfârșit masa de cununie. SEVASTOS, N. 280. Cf. a r n ă u
ț e a s c a .

[Pl. -năuți.]

- Din ture. arnăut idem, (ad 3), cf. ture. arnaut bogday
„blé d'Albanie”. CIHAC, II 544.

ARNĂUȚEL s.n. (Invechit) Diminutiv al lui a r n ă u t
(2). Apoi venea după ei, Cestă de Arnăuței, Lefegii și darabani...
ALECSANDRI, P. P. 182. [Pl. -ței]

- Derivat dela Arnăut cu suf. -el.

ARNĂUȚESC, -EASCĂ adj. 1. „De Arnăut, albanez, de Albane-
zi”. Apucară... cu oaste arnăuțească spre Sistov și de acolo spre
patria lor, Ianina. ZILOT, CRON., ap. HEM. 1718. / După obice-
iul sau în felul Arnăuților. Roșii... se purta în haine roșii și
în bătăți arnăuțești. GHEORGACHI LOGOFĂȚUL, LET. III 315/12. Unul
purta un costum arnăuțesc. C. NEGRUZZI, I 30. Au veșminte arnău-
țești, și mustăți lungi și hangere la brâu. PAS, L. I 83. /

cu mândrie obraznică. Căţel boieresc şi petrecând în casă boierescă, l-a-i fi crezută ca pe alţi semeni ai lui, arogant cu cei desmenţiţi. GALACTION, O. 302. Priveau mutrele... arogante ale străinilor din preajma lor. PAS, L. I 156. Rigometrul pe care l-a construit d. Duhring... va servi... numai pentru măsurarea ignoranţei arogante a d-lui Duhring. ENGELS, A. 39. / (A d v .) Cu aroganţă. [Doctorul] Deodată se intrerupse şi arogant, îi atrase atenţiunea stăreţii că va suferi consecinţe. ULIERU, L. 48. / (S u b s t a n t i v a t) Un arogant.

- N. din fr. arrogant idem.

AROGANŢĂ s.f. Purtare semeată a celui ce se crede mai presus de alţii şi-şi ia drepturi cari nu i se cuvin, trufie obraznică, dispreţuitoare, insultătoare. Cf. s e m e ţ i e . Cine... este numai incapabil, rămâne scriitor pe la tribunale..., dar cine pe lângă incapacitate adaugă aroganţă, devine „om de litere”. MAIORESCU, CR. I 314.

- N. după fr. arrogance idem.

AROGĂRE s.f. Atribuire cu dela sine putere a unei calităţi sau a unui drept. Arogarea unui titlu pe care de fapt nu-l ai, se pedepseşte de lege. [Pl. -gări.]

- Abstract verbal al lui aroga.

AROGĂT, -Ă adj. (Despre o calitate, un drept) Atribuit sau luat cu dela sine putere.

- Participiul lui aroga cu valoare de adjectiv.

AROL s.n. (In opoziţie cu a r e ş c ă) Pajura (faţă cu figura) a unei monete pe care jucătorii (mai ales copii) o a-

runcă în aer, ca să se „aleagă”. Joc de bani. Constă din aruncarea monetei de un leu sau de doi în sus. Dacă va cădea cu marca țării se zice „arol” și a câștigat, iar dacă pică cu partea de un leu sau doi se zice „arișca” și pierde. Com. V. BAJANICA, Tepeș-Vodă, Constanța. [Pl. arole. / Și: arolă s. f.]

AROLĂ s.f. v. arol.

AROMĂ vb. I. v. aromi.

AROMĂ s.f. Emanatie a unor substanțe mirositoare, în deosebi a acelor care au acțiune și asupra gustului, miros tare și plăcut; uneori (în poezie mai ales) cu înțelesul mai restrâns de mireasmă, parfum. Cu respirare din raiu esită, D'arome florile-ți ma'nvaliră. I. VĂCĂRESCU, P. 503/2. Văzduhul... a crini amirosea, Caci albele potire... Scoteau din a lor sâhuri arome nesfârșite. ALECSANDRI, P. III 328 . Cafeaua turcească are mai bun arom. id. T. 83. Aromă îmbătătoare a unei cafele turcești. EMINESCU, N. 35.[Luna] să-și încarce a ei rază cu al florilor arom. MACE-
DONSKI, O. 125. [Pl. arome. / Și: (învechit) arol s. n.]

- N. din fr. arome idem.

AROMÂN, -Ă s.m. și f., adj. Român din grupul meridional al poporului român răspândit în toată Peninsula Balcanică dar mai ales în Epir (Grecia) și Macedonia. La noi în țară el este cunoscut și sub numele de Macedoromân. Grecii îl porecesc cu numele Cuțovlah (v. c.), iar Sârbii Țințar (v. c.). El se numește Armân, iar cel din Albania Român, Rămân, Rumân. CAPIDAN, MACEDOROMÂNII, 10. / A d j . Aromănesc. Dialectul aromân. [Pl. -mani.]

- Cuvânt literar (neîntrebuințat de Armâni).

AROMÂNĂȘ s.m. Diminutiv al lui Aromân. [Pl. -nași. /

Și: Arămânaș, Armânaș, Arumânaș s. m.]

- Derivat dela Aromân cu suf. -aș.

AROMÂNCK s.f. Femeie din grupul meridional al poporului român. O Aromâncă din Epir. [Pl. -mânce.]

- Derivat dela Aromân cu suf. -că.

AROMÂNESC, -EASCĂ adj. Care ține de Aromâni, care e de felul, obiceiul, natura Aromânilor. Costum aromânesc. [Și: arămânesc, -ească, armânesc, -ească, arumânesc, -ească adj.]

- Derivat dela Aromân cu suf. -esc.

AROMÂNESTE adv. Ca Aromanii, în graiul aromânesc. Pricep aromânește. [Și: arămânește, armânește, arumânește adv.]

- Derivat dela Aromân cu suf. -este.

AROMÂNIME s.f. Colectivitatea Aromânilor. Nu toată Aromânimea locuiește în Macedonia. [Și: arămânime, armânime, arumânime s. f.]

- Derivat dela Aromân cu suf. -ime.

AROMAT, -Ă adj. Care conține aromă și răspândește această aromă. Ceai aromat. / (S u b s t a n t i v a t . f .)

Aromată = o băutură.

- Participiul lui aroma cu valoare de adjectiv.

AROMÁT s.n. (Mai ales la pl.) Substanță vegetală care răspândește aromă, toate semințele, ierburile și unsoarele frumoase mirositoare. (CANTEMIR, IST. 8), mirodenie. La mormânt purta ce găti-

se, aromate și alte, cu nusele. CORESI, ap. MURNU, GR. 7. Inturnându-se, gătită aromat și unsoare scumpă. N. TESTAMENT (1648), ap. HEM. 1723. Impărăteasa, luând aromate, mirosoare scumpe ce aburesc dulci miroase..., unse trupul a sv [ã] nta sa hiică. LOSOFTEIU, V. S. 38. Implând văzduhul cu mirodeniile aromatelor. id. V. S. 51². Stomahului destul încărcat, bucatele măcar fie și cu aromate, nu, cu mirosul acel frumos, poftă, ce greață îi aduc. CANTEMIR, IST., ap. HEM. 1723. Aromatele, adecate mirosealele cele scumpe. MINEIUL (1706), ap. HEM. 1724. Cu apărătoarea de cozi de păun, ea a făcut vânt spre oătuia cu cărbuni în care ardeau aromate. SADOVEANU, D. P. 99. / Aromat = cuișoare. LB. [(Invechit) accentuat și aromat(e)]. / Pl. -mate. / Și: aromată s. f.

- M., la scriitorii vechi din v.-sl.

astăzi după fr. aromate idem.

AROMĂȚĂ s.f. v. aromat.

AROMĂȚIC, -Ă adj. Care are sau răspândește aromă. Soarbe ceaiul aromatic. ALECSANDRI, III 85. Combinății aromatice. MACAROVICI, CHIM. 426. Oțet aromatic.

- M. din fr. aromatique idem.

AROMĂȚIZA vb. I. A face să aibă aromă, a pune aromate în ceva. [Prez. ind. aromatizez.]

- M. din fr. aromatiser idem.

AROMĂȚIZARE s.f. Acțiunea de a aromățiza, de a face să aibă (ceva) aromă; punerea unor aromate. [Pl. -zări.]

- Abstract verbal al lui aromățiza.

AROMATIZAT, -Ă adj. Care are aromă, care conține aromate.

- Participiul aromatiza cu valoare de adjectiv.

AROMEALĂ s.f. 1. Amețeală de somn, somn ușor, ațipeală, dormitare. Cu încetul fruntea-i obosită căzu pe a sa poală..., o piroteală a minții, o împăienjenire a ochilor începură a o cuprinde, când deodată i se păru că aude, ca într'un vis mângăetor, un glas depărtat ce cântă... Ancuța se trezi din aromeală. ODOBESCU, ap. HEM. 1724. Fiorul de caldă mulțumire... l-a trezit din aromeală. CARAGIALE, N. F. I 15.

2. F i g . (Invechit) Amețeală a minții, amăgire, ispită, seducere. Diavolul viind la sfânta luceniță în aromeală [= cu scopul de a o amăgi], încă spânzurată pe cruce fiind, îi da un pahar de miere cu lapte. MINEIUL (a. 1706), ap. HEM. 1724. [Sf. Mi-na] fiind slujitor... în ceata domnească, nu putu răbda arumeala idolilor, ci s'au suit la munte cu rugăciuni. (a. 1675), ap. GCR. I 222/1.

[Pl. -meli și -mele (TDRG). / Și: (învechit) arumeală s. f.]

AROMI vb. IV. I T r a n s . 1. A afuma pe cineva cu mirodenii. Cf. a r o m i t .

2. (Efectul în loc de cauză) A ameți prin miros îmbătător. Ici pe iarbă m'au lungit, Florile m'au aromit. Și somn greu am adormit. TEODORESCU, P. P. 683. Rosmarine calofire, Cum mai aromit Și m'ai adormit! id. 412. A ameți prin somn, a adormi. Puțin somn îl aromea, Dar urât vis că visa Și, mare, se deștepta. POP., ap. RĂDULESCU-CODIN.

3. (Invechit) A ameți mintea cuiva prin vorbe seducătoare, a amăgi, a ademeni, a seduce. [Șarpele] se apropie, de aromi

pre strămoaşa /noastră, Eva / de-i arată poamele frumoase la vedere și dulci la gustare. MOXA, 347/5. L'aromise să poarte hangiar pre ascuns. id. 390/17. / (Azi, Muscel) A lua de minți pe cineva. RĂDULESCU-CODIN.

II. I n t r a n s . A (se) ameți, a-și pierde conștiința prin acțiunea somnului. Somnul este cea mai subțire hrană a vieții trupului... Se ivește ca o dulce simțire și tragere la odihnă, din atârănarea trupului, la care aromează mai întâi capul. PISCUPESCU, O. 203/7. / (Astăzi, despre ființe) A adormi ușor, a fi cuprins de un somn lin, a fi pe jumătate adormit, a ațipi, a dormita. Gasindu-mi loc de odihnă..., am aromit, și acii îndată văzui vedenie: ca cum mă aflam pe un țărm de mare... ZILOT, CRON. 70. Sezând într'un unghiu, d'o parte, aromînd, a adormit, și până la ziuă albă de loc nu s'a pomenit. PANN, E. III 131/3. Turmulita-și îngrijii, Apoi dulce aromi. I. VĂCĂRESCU, P. 217/7. Nu putea să închisă pleoapele ochilor săi, cu toată silința ce întrebuinta ca să poată aromi un moment măcar. FILIMON, C. II 654. [Căruța] înaintează încetinel..., după bunul plac al mărtoagelor arominde. ODOBESCU, III 16. Sufletul meu aromeste la al apelor murmur. MACEDONSKI, O. I 237. Cerbul ce-mi făcea? Sta și rumea, Nămiaza-și făcea, Dulce aromea. TEODORESCU, P. P. 65. Să mi te omoare..., Oi când aromesc și câini ostenesc. id. 436. După-ce-mi umbla, După-ce-mi vâna, Soare scăpata, Murgului păsa, Voinic aromea, Frăul că slăbea, Pe cal adormea, Greu somn că-l fura. id. 490. / A adormi puțin, (fam.) a trage un puiu de somn. Se tolniră fiecare pe ce avea, la umbră de copaciu și la răcoare ca să și aromeze oarecum. ISPIRESCU, L. 369. / F i g . Une-ori s'a putut crede..., [că țara-românească] a aromit în nepăsare, lăsând frăul destinelor ei în mâni slabe și nehotărâte. ODOBESCU, III 442.

[Prez. ind. aromesc. / Și: aromă, (învechit) arunf
vb. I.]

- Legătura etimologică cu grec. „aromă, mirodenie” e foarte probabilă (cf. a t â m â i a , care, tot astfel, ca verb trans., de la sensul propriu „a afuma pe cineva cu tămâie, a da fum și miros de tămâie înaintea cuiva” a trecut la sensul f i g . „a spune vorbe linguşitoare înaintea cuiva, despre el, a-l ameţi cu linguşiri”).

AROMIRE s.f. Adormire ușoară, așipire, dormitare; amețire. Ma deșteptaiu din aromirea aceea. ZILOT, CRON. 70. Ajung ca în aromire, De plăcere îmbătat, Când d'Amor cu o zâmbire, Ca din vis sânt deșteptat. id. ib. 21/5. Și pe o pernă moale Cad în aromire. ALECSANDRI, ap. DDRF. [Pl. -miri.]

- Abstract verbal al lui aromi.

AROMIT, -X adj. 1. (Mold.) Afumat cu mirodenii. GRIGORIU-RISO, M. P. II. / Afumat cu mirodenii până ce asudă, asudat. GRIGORIU-RIGO, M. P. II.

2. P r o p r i u și F i g . Amorțit, adormit. Patilile [în copil]... stau aromite..., până se dește [a] pt [ă]. PISCUPESCU, O. 98/8. [Vânătorii] aud cu urechile toată acea nenumărată lume de insecte ce se strecoară prin ierburi țiuind, scârțaind, fluerând... și leagănă... auzul lor aromit. ODOBESCU, III 19. Să pot privi în vecinicul amurg Aprinse culmi și văile-aromite, Pamântul mut... GORUN, F. 46. Dintr'odată am simțit în auzul până atunci aromit zvoana cântăreților mici de baltă. SADOVEANU, N. F. 67.

3. (Invechit) Amăgit la minte, amăgit, ademenit, sedus. [Teodosie] aromit de un scopit, anume Hrisafie... [i] și goni soru-sa. MOXA, 367/28.

- Participiul aromi cu valoare de adjectiv.

AROMIT¹ŌR, -O¹ARE adj. 1. Care aromeste, care te face să adormi lin. Fânul înflorit, aromitor și moale. DELAVRANCEA, ap. DDRF. Privighetoarea tace în frunze aromitoare. MACEDONSKI, O. II 155. Dulci bori aromitoare și umed tămâiete Din respirați de seve vin nările-i să'mbete. TOMA, C. V. 79. / (Cu funcțiune a d - v e r b i a l ă) E atât de bine și de aromitor pe iarbă verde, La umbră deasă! DELAVRANCEA, HEM. 1728.

2. (Invechit) Amăgitor. / (S u b s t a n t i v a t) Atunce se apropiară d'însul nește arumitori hitleani și-l măglisiră, de-și goni pe mună-sa. MOXA, 381.

[Și: arumitor(iu), -o¹are adj.]

- Derivat dela aromă cu suf. -(i)tor (-toriu).

ARON s.n. (Ban.) v. = arvună. VICIU, GL.

ARON s.m. sg. (Bot.) = rodu pământului. Cf. a r u m ă , b a r b a - l u i - A r o n . PANȚU, PL².

- N. din germ. Aron idem.

ARPA s.f. v. harfă.

ARPAȘ s.n. Boabe de orz, curățite de pojghiță, întrebunțate la supă etc. 7 ll. arpăcaș fain (a. 1754.) IORGA, S. D. XII 67. Două ocă arpăcaș bun, mărunț (a. 1778) id: S. D. VIII 3. Giorbă de arpăcaș. PISCUPESCU, O. 234/7. Rădăcină de nalbă, arpăcaș, câteva smochine... să fiarbă până rămâne jumătate și apoi să se pună peste acestea încă un litru de lapte dulce. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 133. Saci cu orezuri turcești cu harpacășuri sau cu grișă. HOGAȘ, DR. II 40. [Accentuat și (Transilv.) ărpacaș. / Pl. -cașuri diferite soiuri de arpăcaș. / Și: harpacăș s. n.]

- Din magh. árpa-kása idem.

ARPAGÍC s.m. sg. (Bot.) v. arpagic.

ARPAGÍCĂ s.f. sg. (Bot.) v. arpagic.

ARPAGÍC s.m. sg. (Bot.) (Allium Schoenoprasum) Plantă erbacee din familia liliaceelor cu flori purpurii care fac cepe mici întrebuințate pentru răsădit și la gătit. [Ilinca] coborise în Dâmnic după harpagică. ISTRATI, CR. 62. Se mai numește și: chisarău, puri (Transilv.). PANTU, PL². Arpagic și usturoiu pentru stufat. FILIMON, C. II 341. POLIZU, BARCIANU. cf.
[Și: arbagic s.m. (PANTU, PL²), arpagic s.m. (BARCIANU), arpagică s.f. (BRANDZĂ, FL. 442, cf. I. IONESCU, C. 442), harpagic s.m., harpagică s.f., harbagică s.f. (TDRG.), harpagică s.f. (PANTU, PL²)]

- Din bulg. arpagik idem.

ARPAGÓN s.m. (Franțuzism) Bătrân sgârcit, scump. S.C.L. I 75. [Pl. -goni. / Și: harpagon s. m.]

- Dela Harpagon, numele personajului principal din comedia lui Molière „L'Avare” sgârcitul.

ARPATĂC s.n. (Cor.) (Regional). Numele unui fel de dans (brâu) și al melodiei după care se joacă. VARONE, D. 18. [Pl. -uri]

ARPEGIO s.n. v. arpeggiu.

ARPEGIU s.n. (Muz.) Modul de a produce sunetele unui acord în succesiune repede (ca la (h)arpă, nu simultan (ca la pian, orga etc.)). Cf. T. POPOVICI, D. M. Acorduri, arpegii, armonii...

Orice-au voit din mine au făcut. BACOVIA, O. 182. Semnul care se pune înaintea unui acord spre a arăta că trebuie executat în acest fel. [Pronunț. -pe-giu. / Pl. -gii. / Și: arpegio, arpej s.n.]

- N. din ital. arpeggio idem.

ARPEJ s.n. v. arpegiu.

ARPENTĂGIU s.n. v. arpentaj.

ARPENTĂJ s.n. (Franțuzism) Știința măsurării unui teren, măsurare de pământuri; arta de a ridica planuri de terenuri (CADE); agrimensură (TRIGON, 114). Oameni cu cunoștințe de geometrie și arpentagiu. I. IONESCU, M. 14. [Pl. -taje și -tagii. / Și: arpentagiu s. n.]

- N. din fr. arpentage idem.

ARPENTOR s.m. (Franțuzism) Cel care a învățat și are meseria de a măsura pământuri, măsurător de pământuri (fără a avea titluri superioare ca un inginer-topograf sau un inginer-hotarnic). Cu acest aparat [nivela de apă] se servesc arpentorii, pentru a nivela sau măsura deosebirea de înălțime... între două locuri.

PONI, F. 53. [Pl. -tori.]

- N. din fr. arpenteur idem.

ARPIE s.f. v. aripă.

ARPUN s.m. (Pop., Dobrogea) = arvine. HEM. 1788.

Născut-a, crescut-a D'un verde d'arpun. DR. II 442. Născut-a, mi-a crescut D'un verde d'arpus. ib. [Și: arpus s. m.]

ARPŪS s.m. v. arpun.

ARS s.n. 1. (Numai în locuțiunea: de ars). Faptul de a arde; cf. a r d e r e . [Ī] t [ī] voiu aduce jărtve de arsu. DOSOFTEIU, PS. 211. Semănau ghindă, de creșteau dumbrăvi, pentru ca să aibă strănepoții lenne de ars. C. NEGRUZZI, I 246. / (Invechit) faptul de a produce căldură, arșița. Multă nevoie avuam de erni și de zăduh și de arsul soarelui. MSS. (secol. XVII), ap. HEM. 1734. / Faptul de a expune la acțiunea focului. Olăria a urmat unei tehnici simple în care forma, arsul argilei etc. erau rudimentare. RALEA, E. O. 126. Arsul cuptorului, cărămizii. etc.

2. (Invechit; numai la pl.) Jertfe; cf. a r d e r e - d e - t o t . Toate arsele tale grase fie. CORESI, P. S. 46; PSALT. (1651), 172 (: întreg-de-ars jărtva ta grasă fie. DOSOFTEIU, PS. : arderea-de-tot a ta să-i fie plăcută. B. 1938).

[Pl. (rar) arse.]

- Abstract verbal al lui arde.

ARS, -A adj. I. (Cu sens pasiv) 1. Care a fost ars, lăsat prin foc. Rămâind sfinții nearși... MINEIUL (1776), 77¹/₂. Pământ ars de focuri. KONAKI, P. 114. Fără nici o vorbă, el apucă pe Făt-frumos și-l azvârli în nouri cei negri și plini de furtună ai ceriului... Ars de fulgere - nu căzu din el decât o mână de cenușă. EMINESCU, N. 15. Un mutilat cu obrazul ars se sprijină de mine. SAHIA, N. 20. Își spuse povestea... despre boieri arși în conacele lor. DUMITRIU, B. F. 27. Nu mai rămăsese decât zidurile în bună parte arse. id. ib. 100. / (Invechit) Trecut prin foc, curat, pur; Cf. l a m u r i t . Cuvintele Domnului, cuvinte curate, arșiț arse. CORESI, ap. HEM. 1608. / Expus la acțiunile fo-

cului, întărit prin foc. Var ars mort. MACAROVICI, CH. 360. Vase de pământ (lut) nears. Cărămizi arse. Oțel ars = oțel, care, prin supra încălzire pronunțată, a devenit sfărâmițos. Cf. IOANOVICI, TEHN. 112. / Stricat de un foc prea iute. În loc să facă bucatele bune și potrivite... le-au făcut afumate, arse și sleite. CREANGĂ, P. 292. / Ars = „însemnat [cu un fier roșu] = gebrandmarkt”. POLIZU. S p e e . (Despre un obiect din lemn, metal etc.) Pe care s'au trasat, cu un instrument încălzit, anumite linii ori s'au gravat motive decorative. Cf. pirogravat.) Innegrit (de foc și fum). „Scurto, grosso, und'te duci?” - „Arso'n fund de ce mă 'ntrebi?” (Caldarea și donița) TEODORESCU, P. P. 218. / Innegrit de soare, de vânt, pârlit, bronzat. Nu mă mai mângâie decât vântul Peste fruntea arsă când îmi trece. CAZIMIR, P. 85. Mă văzură trei fecioare, Feațe nearsă de soare. BARAC, A. 82. [Fetița era] arsă de soare, cu cămașa ruptă pe ea și schiopătând. PREDA, I. 16. Un păr ars de soare, des... îi făcea umbră frunții și ochilor. SADOVEANU, M. F. 54.

2. (Cu funcțiune a d v e r b i a l ă) Și vântul miroase a ars. DUMITRIU, B. F. 21. E x p r . A sări sau a striga (ca) ars = a sări (a striga) ca izbit de o lovitură (de biciu), plin de spaimă, de teamă sau de surprindere, în fața unei întâmplări sau a unei știri neașteptate. „Da ce-i acolo? strigă baba... Nurorile atunci sar arse în picioare și cele mari încep a tremura, ca varga de frică”. CREANGĂ, P. 11. Trezit de zgomot, Sandu sări ca ars. POPOVICI-BĂNĂȚEANU, M. 63. - „Ordinați!” răcni cineva ars din dosul unui grajd. BRĂESCU, V. 6. Moș Costache sări cel dintâiu, ca ars, și începu s'o caute pe sub masă. CĂLINESCU, E. O. 260. / A trecut (ca) ars pe lângă mine (cf. g l o n ț , p u ș c ă) = a trecut ca lovit, repede (ca fulgerul, ca focul). Din astfel de locuțiuni e extras: Ars = in memento statim. ANON. CAR.) / S u b -

s t a n t i v a t . Miroase a ars.

3. F i g . (Mai ales despre inimă și suflet) Zdrobit, rupt, pustit. Inima cea arsă de iubov și de jale. VARLAAM, C. 145. Cruță-mi, vrăjmașule, pre acest mai mic, macară; nu mă lăsa așa de tot arsă și infocată; fie-ți milă! CANTEMIR, HR. 193. Și pe noi să ne lași tocmai acum, străini, cu inima arsă și fără nici un sprijin? CREANGĂ, P. 79. Inima mi-e arsă acum. SEVASTOS, C. 79. Gine a scornit doina, Arsă i-a fost inima, Ca și mie acuma. IARNIK-BĂRSEANU, D. 211. Când nu te văd un ceas, Mi-e sufletul tare ars. id. ib. 97. / (Despre obraz și despre buze) Ofilit, uscat (de boală) De lacrimi n'as băga seamă, Că le șterg cu-a mea năframă, Dar mi-i milă de obraz, Că rămâne fript și ars, Și rămâne ofilit, Ca otava de pe rât, Cându-i bună de cosit. IARNIK-BĂRSEANU, D. 102. [Simon,] spuse el încet, cu buzele arse: „Tata câștigă”. SAHIA, N. 106. Câmp românesc, În tine foiesc Odraslele tale... Cu arsele, stoarsele fețe. BENIUC, V. 82. Se vedea că avusese friguri: buzele-i erau arse. / (Despre limbă). Limbă arsă = limbă încărcată. ALRM II/I, n. 69. / (Despre bătrânețe) Negru (fig), trist. El, din dalbe tinerete, Pân'la bătrânețe, Fiu dintr'însul n'a făcut. TEODORESCU, P. P. 616; cf. ȘEZ. III 64.

II. (Cu sens activ) Arzător, fierbinte, incandescent. Arșii cărbunii pustiei. CORESI, PS. 352. Cuvintele tale sânt arse ca focul. DOSOFTEIU, PS. 53. Ii aruncă într'un cuptoriu arsu. MINEIUL (1776), 174 2/2. I-au pătruns spinarea cu frigări arse. id. 192 2/2. / Fier ars = fier înroșit în foc. / E x p r . A(-i) da (sau a(-i) trece cuiva un fier ars prin inimă = a(-i) pricinui sau a avea, pe nepregătite, o mare spaimă, neliniște sau durere sufletească (cf. j u n g h i u , s â g e a t ă). Această vestire ne-a dat un fier ars prin inimă! C. RASTI (a. 1836, traducând pe Molière: „ces nouvelles m'ont donné une a t t e i n t e

cruelle"), ap. HEM. 1731. Fata, cum văzu furca, îi trecu un fier ars prin inimă. ISPIRESCU, L. 92.

- Participiul lui arde cu valoare de adjectiv.

ARSA (Transilv. numai în loc. adv.) Cu arsa = cu ridicata (v. cu rupta, cu hurta, cu toptanul). A vinde, a cumpăra ceva cu arsa adică cu ridicatul.

ARȘA s.f. v. hârșă.

ARȘA s.f. (În Munții Sucevii, Mold.) Arși = biciu cu plesnă. ȘEZ. II 126.

- Etimologia necunoscută. pare a sta în legătură cu verbul a arde (ars), în care caz rămâne neexplicată formațiunea cuvântului.

ARSANĂ s.f. (Invechit) port, débarcadère. - Locul unde se debarcă mărfurile, „debarcader”. Călugării aceia... au mas la arsană jos, adecă la pristaniște unde sta corăbille. MSS. (traducere din grec. a. 1747), ap. GCR. II 41/5. [La DDRF se dă și sensul de „arsenal, dépôt d'armes”.]

- Din n.-grec. arsenal.

ARSĂTURĂ s.f. 1. Ardere, arsură; febră ALRM. I/I, n. 149 În drumul său întâlni o brutăreasă care ștergea un cuptor... „De când sânt urgisită a sta aci, nu s'a îndurat nimeni să vie a mă scuti de arsătura de toate zilele. ISPIRESCU, L. 359. / (Pat. pop.) [Iarbă dulce de munte,] plămădită cu țuică, se bea de arsătura la inimă și umflătură în capul pieptului. (Prahova) LEON, MED. 42. / (Mai ales la pl.) Arsături de soare = pete sau pistrui pe

Scribii fasciști din presa Jugoslavă... au preluat tot ce era mai josnic și mai murdar din arsenalul propagandei lui Gobbels. I. CHIȘINEVSCHI, CORESP. 12. Politica de asimilare este exclusă fără rezerve din arsenalul marxism-leninismului. CONTEMPORANUL, S. II 1949 nr. 159, 7/1. Arsenalul ideologic modern al burgheziei imperialiste. ib. nr. 161, 2/1. Imperialiștii americani își leagă intențiile lor de extindere a agresiunii în Asia, de reînvierea arsenalului de războiu japonez. ib. 1951, nr. 224.

* N. din fr. arsenal idem.

ARSENE s.m. E x p r . (de argon). Arsene te cheamă = te-ai fript, te-ai părlit, ai pierdut. Cf. a r d e (II 3). Arsene te cheamă! Bogdaproste, zise cel cu cărțile, [care câștigase înșelându-și partenerul / luând repede banii și vârându-i în buzunarul pantalonilor. I. C. VISSARION, BUL. FIL. I 114. / (Cu valoare de i n t e r j e c Ț i e :) Arsene! = Pricep aluzia!; „fii atent, (căci în tine bate)!” ib. 115; „atenție!” (BULL. LING. V 222). „Am să fiu scurt, ca să nu vă răpesc prea mult din timpul atât de prețios al Excelenței Voastre. (Înțelegi... arsene!)”. M. CELARIANU, ib. 115.

ARSENIAT s.n. și m. (Chim.) Sare formată din acid arsenic și o bază. Inghițisem bulinele cu arseniat ale doctorului Roth. KLOPSTOCK, F. 131. Arseniat de plumb. [Pl. -ate și -ați.]

ARSENIC s.n. (Chim.) Corp simplu, metaloid, ai cărei compuși sânt otrăvitori. Cf. s ă r i c i e ă , ș o r i c i o a i - o ă , ș a r . [Accentuat, după fr. și arsenic. / Pl. (rar) -ni-cur.]

- N. din fr. arsenic idem.

ARSENIC, -Ă adj. (Chim.) De arsenic. Acidul arsenic se obține prin oxidarea arsenului. MACAROVICI, CHIM. 317.

- N. din fr. arsénique idem.

ARSENIC s.m. și f. (Bot.) (Lychnis chalcedonica) Plantă ierbacee din fam. Ilia caricofilaceelor, cu florile roșii, rar albe sau pestrițe... Originară din Orient (Asia mică, Japonia), se cultivă prin grădini, ca plantă ornamentală. Se mai numește și c r u c i u l i ț e și f l o a r e - d e - s t e a. PANȚU, PL². Numele de arsenic sau arsenică, ambele forme fiind de o potrivă întrebuințate, se aude mai ales în Neamț (Bogdănești, Lămășeni, Hangu), dar e cunoscut și în Transilv. HEM. 1736. Foaie verde de arsenic, Vine lelea pe colnic Răsucind la burangic. ȘEZ. VII 111. / C o m p u s : arsenic-de-cățim (Sedum roseum). Plantă care crește în locurile stâncoase din Țilbeș. ARH. SOMEȘANĂ, 1937-38, 458. Pl. -nici. / Și: arsenic (arsenic) s. m.; arsenică (arsenică, arsenică, arsenică) s. f. 7

- Etimologia necunoscută

ARSENICK s.f. v. arsenic.

ARȘINICK s.f. v. arsenic.

ARSENICAL, -Ă adj. (Chim.) De arsenic, care cuprinde (combinații de) arsenic. Ape arsenicale.

- N. din fr. arsenical idem.

ARSENIOS, -OASĂ adj. (Chim.) Cu arsenic. Acidul arsenios este un acid foarte slab. MACAROVICI, CHIM. 317. Anhidridă arsenioasă = sâricică, șoricioasă.

- N. după fr. arsénieux idem.

ARSENIT s.m. (Chim.) Sare a acidului arsenios cu un oxid metalic alcalin. [Pl. -niti.]

- N. din fr. arsénite idem.

ARȘETĂ s.f. v. arșită.

ARȘEU s.n. v. arșău.

ARȘIC s.n., s.m. Oscior de la încheietura tarsului la vite și mai ales la miei. Oscioarele de la încheieturile picioarelor de dinapoi ale mieilor, curățite (uneori vopsite), cu care se joacă copiii (în jocul numit c i o a c ă , ț i g ă n e a s c ă , c ă ț e a s a u p e r g h e l , ț u ț u i u , d e - a s c o a s a , s i c i u o r i b e i u ? (siciu-beiu) d e - a a r m a ș u l , î n (t r e i) a r m e n e e t c .) și care în Transilv. (și în Munt.) se mai numesc și: c a p r e , (în Mold. g i o a l e , Băieții asvârleau cu mingea și cu arșicele, iar fetele cele mici se jucau d'a ascunsele. FILIMON, ap. HEM. 1742. Averea noastră în arșice se suia, într'o vreme, până la două mii, tot capre curățite în var. GHICA, ib. Îmi plac arșicii și zmeu-mi place. ALECSANDRI, T., ap. ȘIO. / E x p r . Mă joc în arșice sau de-a arșicele, mai rar la arșice (ISPIRESCU, U. 2), sau cu arșice (BARCIANU), sau joc arșicele (DDRF.) cf. ISPIRESCU, J. 73, PAMFILE, II 292 și 260. / După cum arșicul e de la piciorul drept sau de la cel stâng al mielului, se numește d i n d r e a p t a sau d i n s t â n g a . TDRG., cf. PAMFILE, J. II 44. [Pl. -șice, mai rar -șicuri (CRĂSESCU, ap. ȘIO.); (în Mold.) -sici. / Și: (raional Mold., pe alocurea (Șișcani, Fălciu) se aude și forma mai apropiată de etimo-

logie) asiq, HEM. 1742.]

- Din turc. asik „osselet” (asik oyunu „jeu d'osselets” ŞIO) cu intercalarea lui r dela hars! (care imită zgomotul produs de lovitura dată cu mişca: cel care „pierde” la acest joc e bătut de armaş, la porunca „domnului” cu o batistă, cârpă etc. împletită în formă de şoarec). I. IORDAN.

ARŞICĂR s.m. Copil care se ţine mereu de (jocul cu) arşice, care are pasiunea jocului arşicelor (pe când băistul m e ş t e r în acest joc se numeşte g i o l a r ŞIO.). Cf. LM., HEM., DDRF.

- Derivat dela arsic cu suf. -ar.

ARŞIIE s.f. v. hâsie.

ARŞIIE s.f. v. harsie.

ARŞIN s.m, s.n. (Mold., învechit şi rar) Măsură rusească de lungime de 0,74 m. înlocuită azi prin sistemul metric. Cf. c o t , h a l e p . Lumina capiştii în lung de 30 coţi, iară în lat de 24 coţi era, iară de înalt... 55 de arşini se măsură. GANTEMIR, IST. 129. Vel Cămaraş să fie dater să facă coturi cu boura domneşti, halepuri şi arşinuri. (a. 1776) URICARIUL, XIX 325. / (Azi Dobrogea având, după DDRF., lungimea de 0,758 m.). Să-ni aduci un arşin de cordea. CONTEMPORANUL, III, 654. [Pl. -şini şi -şinuri.]

- Din rus. arşin idem.

ARŞIN s.n. Un număr de jurubiţe de tort, care, ridicat de pre răşchitor şi răsucit în formă de spirală, se coace, şi astfel se prepară pentru ţesut LM.

- Pare a fi turc. arsin "dévidoir". ŞIO., deci un dublet al cuvântului precedent.

ARŞIN s. (Timoc) Lespede, piatră mare făţuită. BUCUŢA, R. V. 129.

ARŞINEL s.m. (Bot.) Nume de plantă. PAMFILE, B. Cf. a r - ş i n i c . [Pl. -ei.]

ARŞINELIE s.f. (Ban.) Muniţie pentru arme. NOVACOVICIU, C. B. 3. [Pl. -lii.]

ARSINIC s.m. v. arsenic(ă).

ARŞINIC s.m. v. arsenic.

ARSIT, -Ă adj. v. hârsit.

ARSIT, -Ă adj. v. Hârsit.

ARŞIŢĂ s.f. I. Căldură mare şi dogoriteare, căldura cea mare a soarelui de vară, pe la amiază. Cf. a r s u r ă (I, 3), buhoare, crepăt, dogoare, dogorea-lă, friptoare, păclă, prigoare, ripeală strapăţ, zăduf, zăpuce, zăpuşală, vipie. Pre o sescetă şi arşiţă ca aceea. MUSTE, MAG. IST. III 348/5. Ce lumină... învaţă pe dobitoace... A proceroci furtuna, ghetul, arşiţa...? KONAKI, P. 293. [Popuşoi] se îngălbinesc şi se sucesc mai ales în arşiţele cele mari. I. IO-NESCU, C. 98/13. Ea... era tristă şi tânjitoare, ea flearea expusă

arșiței soarelui. G. NEGRUZZI, I 145. În arșița cea dogoritoare a zilei văzu... un țintariu zvârcolindu-se în nisipul cel fierbinte. EMINESCU, N. 19. Arșița din miez de vară nu încinge niciodată C'un mai aprig foc pământul... OLLĂNESCU, H. 348. Pe arșița asta o să ne uscăm de sete. CREANGĂ, P. 204. Pe arșițele iestea o răcoreală ca asta mult plătește! id. P. 205. Nu muncesc, ca voi, toată ziua ca de vară, cu ochi'n arșiță. JIPESCU, ap. HEM. 1746. Bună apă, rece... ca pentru... o arșiță ca aceea care mă apăsa. SADOVEANU, M. F. 73. M'am trezit dintr'odată într'o arșiță mare. id. ib. 87. Cât ține vara, arșița este potopitoare. PAS, L. I 115. Domnul ... pândeste... ferit de arșiță de soare. BENIUC, V. 75., cf. BOGZA, P. M. 7. Și nu le [= brațele] mai sperie nici arșiți nici moartea. BANUȘ, B. 99. Mai rar despre dogoreala focului. Arzând târgul, den para focului s'au aprins și mănăstirea. Dece au căutat o seamă de oameni, de arșiță și de groaza focului, a esire pe o portită. COSTIN, LET. I 294/35. / F i g . Norodul... se apără de arșițurile strâmbătăților. URICARIUL, I 73. Nu-și mai putu stăpâni inima-i cea plină de arșița rușinei. GALACTION, O. 288. / (Mold. Temperatură ridicată a corpului, ferbințeală, căldură, friguri, febră. ALRM. I/I, h. 149. De la o vreme, bubele acelea se tot lătesc... și omul are un ohin nespus și o arșiță cumplită. ȘEZ, I 158/9. „Da, ce are mititelul?” - „Ce să aibă? Ia, arșiță, că te dogorești de el”. CONTEMPORANUL, V/I, 291.

II. Partea muntelui către soare. (ȘEZ. II 22), un pietriș ce stă în fața soarelui și pr. care, de arșița (=arderea sau pripeala) soarelui, nu crește nici o plantă (LIUBA-IANA, M. 38, cf. JAHRESBER. III 313), un loc de fânaș sau pășune în mijlocul unei păduri, pe un deal în fața soarelui ... Se zice și m u t a r e. HEM. 1748. Cf. a r s u r ă (II, 6), p â r l o a g ă. Vinde o arșiță, ci se chiamă Arșițile Jipienilor (a. 1736). SAVA, DOC. I

76.

III. (Entom.) (*Culex annulatus*) Un fel de țânțar, care mușcă pe oameni vara, când se scaldă, și a cărui mușcătură, după cum se spune în Transilvania, unde e mai cu seamă uzitată această numire, e foarte dureroasă, adică arde tare... Românii din Transilvania când vor să arate răutatea unei femei, zic că e rea ca o arșiță.
 MARIAN, INS. 308-309 (unde se citează diferite comunicări din Ardeal și din Bucov.)

IV. Herpes. (CANDREA, F. 223), un fel de bășici care apar din cauza temperaturii.

V. Constipație. Are arșiță. ALRM. I/I, h. 175.

[Accentuat și (Transilv., Ban. învechit) arșiță s. f. (TDRG.) / Pl. -șite, (rar) și -țuri. / Și: (învechit) arșetă s. f. (TDRG.).]

- Din lat. pop. arsicia (I calor, care-i fem. în limba română, II plaga, III musca), formă feminină a adjectivului arsicius, -a, -um (ital. arsiccio) „care arde”, a cărui formațiune se explică pe larg în P u ș c a r i u : Lat. Ti und Ki, 138.

ARSLAN s.m. v. aslan.

ARSOARE s.f. 1. (Ban.) Căldură mare, arșiță. CDDE.
 2. (Regional) Febră. ALRM. I/I, h. 149.

ARȘOV s.n. v. arșov.

ARȘOV s.n. = arșu Hârlezul sau hârletul, numit în Muntenia lopătă de fier sau casma, iar în Ardeal rulet, arșov sau arșu, are osada de lemn, iar fierul e lat. Pe partea către coadă, are marginea groasă și îndoită; pe ea se apasă cu piciorul la săpatul

pământului. Unele au vârful ascuțit. PAMFILE, I. C. 145. In avlie,
după casă... se află un șopru, sub care se scutesc uneltele de lu-
cru, carul, plugul, rotilele, tânjale, săpe, arșoave etc. LIUBA-
IANA, M. 101. (Regional) Arșov, pre aiuri: arșău = hârleț. VICIU,
GL. [Pl. -soave. / Și: arșou s. n. NOVACOVICIU, C. B. 3; arșău
s. n. DRĂSANU, ROM. 596.]

- Din sârb arșoy idem.

ARȘTIOAGĂ s.f. v. hârștioagă.

ARSURĂ s.f. I. Cu sensul activ al lui a r d e .

1. Ardere, ca acțiune săvârșită. Răbdară arsuri preste
tot trupul. DOSOFTEIU, V. S. 113/1. Mână pentru mână... arsură pen-
tru arsură! BIBLIA (1688), 54 cf. CREANGĂ, P. 33. Numai cel ce
e 'n vultoare simte arsura de foc. PANN, E. I 94/19. / El simte
arsura, că-i de urzică. MSS (a. 1799) ap. GCR. II 171/7. /
F i g . Sufletul topit de arsura păcatului MINEIUL (1776), 59²₁.
Copilul... știe și simte, uneori, toată viața, ca pe o arsură cu
fierul roșu, că e venit în lume, făcând mai întâi un popas pe un
maidan. PAS, Z. I 196.

2. Senzație de căldură mare analogă cu cea produsă de o
ardere. Pialea mea s'au ucis tare și oasele meale să ojogiră de
arsură. BIBLIA (1688), 375². Dă-mi o pară din copaciul care este
la ușă, ca să-mi răcoresc arsura gâtlejului. C. NEGRUZZI, I 90.
Mereu se întoarce cu fața plesnită de ger, aproape orb de arsura
zăpezii. CA. PETRESCU, T. II 211. Alta... a stat și stă răstigni-
tă primind fiecă gând al lor ca arsura unei palme. id. ib. II 329.
Stăruia parcă numai arsura pașmei care o lovise [pe Fira] peste
obraz. PAS, Z. I 128. Simți peste față arsura unui bici. id. L. I
55. Unde-i văz ochii ca mura, Mă apucă 'n piept arsura. TEODORESCU,

P. P. 314. / P i g . Sete mare. Cu apă gura-și uda, Arsura și-a petolea. id. T. 548. Drept la beciu năvală da, Să-și poteale arsura. id. T. 673. / Arsură în pânțece, arsură în stomac. (REV. CRIT. III 86) = senzație organică care se aseamănă cu senzația produsă de o ardere (cf. lat. a r s u r a s t o m a c h i). Am a botă cu apă rece, pe care o duc la gură și-mi sting arsurile din burtă. PREDA, I. 12. / Febră: ALRM. I/I, h: 149.

3. (Despre căldura pe care o radiază soarele) Arșiță (I). Morul, de arsura și zăduful zilei i-au umbrat. ANTIM, P. 101. Prin suspinul ei aprinsă, se vestezea ca o floare ce în zori de zi... Se topește sub arsura soarelui cu înfecare. KONAKI, P. 83.

4. (Invechit) Vânt arzător de miază-zi. Și-l va lua pre el arsura și se va duce și-l va vântura pre el din locul lui. BIBLIA (1688), 374¹.

II. Cu sensul pasiv al lui arde.

1. Ardere, ca acțiune săvârșită. I-au dat foc de au arși după arsură încă mai frumoasă au făcut-o. CANTEMIR, HR. 164/26.

2. Foc mare, incendiu. Domnul dar, auzind că au ars casele Goleșcului..., i-au dat o mie de talere, pentru ca să dreagă acea arsură ce se făcuse. RADU POPESCU, MAG. IST. IV 56/8. În Gernatul-de-jos, la anul 1830... au fost arsură, de au ars 50 de casă. (Beclean, Făgăraș). IORGA, S. D. XIII 48. Pravilă pentru ar(i)suri... PRAV. MOLD. 13. Arsurile de noapte, încenusează multe case. P. N. 42. Tărmurile Anadolului și pe iale le vom vedea, toate, turburate și în risipă, cu oaste, sânge și arsuri, id. 126.

3. (C o n c r e t i z a t) Leziune produsă într'o parte a corpului de acțiunea focului, a unei călduri mari, sau a unei substanțe corosive. Arși pre spinare cu țepi arse în foc și căliți cu oțet amestecat cu sare preste arsuri. MINEIUL (1776), 173². Cum te-oiu unge cu acel undelemn, arsura și mănăcărimea se potelesc.

SADOVEANU, N. P. 87. Vrând să scape pe un copil din foc, s'a ales cu arsuri la mâni. / (Regional) Beșicuță ce iese mai ales noaptea pe trup, care însă dispare curând, (REV. CRIT. III 86), numită în Transilv.) arsură de noapte. (POLIZU). / (Med. Vet.) Arsura - în - streang (sau arsura - în - pana - căpăstrului) = rană ce se produce la chișiță, atunci când calul se încurecă în lanț sau în pana-căpăstrului. ENC. VET. 95.

4. Innegrire a pielii care a fost expusă prea mult la soare. Arsură de soare (BARCIANU) sau arsura soarelui (PONTBRIANT).

5. (Mai ales la pl.) = a r ș i ț ă (II). Loc pietros ori năsipos, ars de soare, unde nu rodește nimic sau prea puțin, pârloage (Țara-Hațegului). REV. CRIT, III 86. / (In pădure) Locuri devastate prin foc. ib. Frunză verde de arsură, Se duc fețele la mură. DOINE, 135.

6. (Agric.) Ofilire a grânelor (de prea mare căldură, de secetă) mană. Grânețele sânt supuse la multe întâmplări, vătămări și boale... Așa arsura, din pricina săcetei. I. IONESCU, C. 174/19. Partea dintr'un obiect, care a fost atinsă de foc. Să ia un tăciune și... să-l vâre cu arsura în jos. ȘEZ. VII 70.

Miros de ceea ce a ars (în locuțiunea), Miroase a arsură = miroasă a ceva care a ars COSTINESCU. CF. s f a r ă .

[Pl. -suri.]

= Din lat. arsura (Apul. Herb. 118, 2): ital. arsura (și cu sensul de „foc, arșiță”), engad. arsura (și cu sensul de „arșiță, sete arzătoare”), sard. (campidanez) assura, v.-prev. arsura, v.-fr. arsure.

ART s v. hartă.

ARTĂ s.f. Aptitudine, abilitate, iscusință, meșteșug de

a face ceva deosebit de bine; măiestrie. Iar de artă șlefuite sunt azi pe vecinicie [= giuvaierere] . MACEDONSKI, O. I 3, cf. MAIORESCU, CR. III 20. Lucru făcut cu multă artă. / Orice indeletnicire omenească cere cere, pe lângă talent sau aplecare din fire, și învățătura unor anumite reguli. Aniversarele... aflării artei tipografice. URICARIUL, XIII 341. Cine n'are dor să vadă țara sa în fericiire,... Cultivând artele păcii pe al său pământ bogat? ALEXANDRESCU, M. 163. Inșă avea el [Donici] oare vocațiune pentru arta militară? C. NEGRUZZI, I 332. Dacă vechii noștri boieri... ar fi avut idee de arta heraldică. id. I 192. Sufletul și mintea mea au putut aievea să-și însușească plăcerile și farmecul artei [vânătoriei], pe care tu... o predai astăzi cititorilor români. ODOBESCU, III 13. [Se naționalizează] întreprinderile producătoare de tâmplărie de artă. LEG. EC. PL. 26. Arte grafice. ib. 127. Profesorul de desen prevede lui Dumitraș Ilie un viitor sigur în artele plastice. SADOVEANU, N. P. 175. Arte liberale = (în învățământul evului mediu apusean) disciplinele studiate în facultatea de filosofie (facultas artium), grupate în două cicluri: trivium (gramatica, retorica, logica) și quadrivium (aritmetica, geometria, astronomia, muzica). / (Invechit după fr.) artele în care se vedește mai mult iscusința minții decât a mânilor. v. p r o f e s i i l i b e r e . Materialurile artelor liberale, precum tot ce se atinge de meseria tipografului,... tot ce privește pe legătorul de cărți... pe fotograf și pe muzicant; pe medic, precum instrumentele... ODOBESCU, II 94. / Măiestria de a produce sau a înfățișa (prin mijloace plastice, prin linii, culori, cuvinte, sunete, mișcări) ceea ce este tipic în realitate, producând în om emoție estetică; rezultatul acestei măestrii. Prin științe și prin arte, națiile înfrățite... drumul gloriei găesc. ALEXANDRESCU, M. 16. Intr'acest cap de operă de critică și de bun gust [„Laocoon”], autorul des-

crie cu fineță... mijloacele diferite ce fiecare din aceste două
arte [poesia și pictura] pune în lucrare ca să intereseze, să mul-
țumească, să miște și să răpească pe om. ODOBESCU, III 50. Obiecte
de artă, adică toate lucrările de pictură (zugrăveală)...; toate
sculpturile sau săpăturile măiestrite... toate modelurile sau chi-
purile de monumente și toate planurile de clădiri, precum și gra-
surile tipărite. id. II 94. N'am disprețuit nici hârburile de oale
vechi..., nici chiar așchiile de eremene pe care... noua știință
a arheologiei preistorice le așterne... pe pragul templelor înăl-
țate în onoarea artelor și a măiestriilor omenesti. id. II 237.
Privitor ca la teatru... Tu în colț petreci în tine și 'nțelegi
în a lor artă Ce e rău și ce e bine. EMINESCU, P. 132. Și ce poa-
te viitorul... împotriva clipei fermecate pe care a trăit-o inima
și arta a prefăcut-o în diamant! GALACTION, O. 343. Denunțarea de-
ficiențelor... vine în ultima vreme chiar din partea făuritorilor
de artă. VITNER, CR. 8. Opera de artă nu este un fenomen întâmplă-
tor, ci rezultatul unui întreg proces. id. ib. 14. Artă este o ad-
mirabilă armă în lupta de clasă și ca stare înrăurirea ei este
foarte însemnată. id. ib. 17. Critica nu e o știință, ci o artă.
id. ib. 42. Influențele străine se refugiază cu deosebită ușurin-
ță în domeniul ideologiei, în literatură, în artă, în știință.
GHEORGHIU-DEJ, R.P. 38. Muncitorii, țărani și intelectualii își
însușesc cu nesăț... cele mai înalte cunoștințe în știință, artă,
literatură și tehnică. ANA PAUKER, CUV. 24. Pentru promovarea arte-
lor s'au prevăzut alocații de 1,6 miliarde lei. V. LUCA, BUG. 60
Corespondenții muncitori și țărani intelectuali, oameni ai știin-
ței și artei constituie o mândrie a țării noastre. CHIȘINEVSCHI,
CORESP. 5. Artă este una din formele conștiinței sociale. V. ROM.
S. II. AN III, nr. 12 1950, 181. Artă cunoaște realitatea în ima-
gini, ib. 183. Artă este formă a reflectării vieții sociale din

conștiința umană. ib. 18. Trăgându-și sevele din graiul viu și ar-
ta poporului, Eminescu i-a redat poporului propria sa limbă, în-
tr'o formă mai perfectă. SCÂNTEIA, 1950, nr. 1634, 3/2. / Artă
pură. Artă pentru artă = artă ruptă de realități, speculație ab-
tractă, inutilă maselor. Artistul format în societatea burgheză
s'a lăsat prins de formulele amăgitoare ale „artei, zonă netră” a
„artei pure”, artei pentru artă. CONTEMPORANUL, S. II, 1949. 164
8/1. Artă decadentă = artă cu un conținut corupător, imoral. In-
telektualii progresiști... duc o luptă dărză... împotriva artei
decadente burgheze. SCÂNTEIA, 1949, nr. 1345. Artă cu tendință =
arta care se pune în serviciul unei tendințe morale și sociale.
Artă socialistă = arta legată de viața oamenilor muncii, care slu-
jește cauza socialismului. Arta socialistă trebuie nu numai să o-
glindească viața poporului ci să educe și să îndrumeze poporul.
CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 104, 14/3. / Totalitatea regu-
lilor privitoare la o artă oarecare. Arta poetică a lui Boileau.

[Pl. arte. / Și: (învechit): arte s.f.]

- N. din lat. ars, artis idem.

ARTĂ s.f. v. hartă.

ARTĂG s.n. 1. (Învechit) Încăierare ușoară între detașame-
 ntele unor armate protivnice, hartă(ă), hărățire, hărățuire. Teată
țara de jos fu pustiiată..., pentru ca armia vrăjmașilor... să su-
fiere toate chinurile foamei și a lipsei. Pe de altă parte, des-
părțituri de oameni moldoveni îi străntora[u] pe de lături; și
numai în aceste hartaguri Otomanii pierdură treizeci de mii de oi
lor. M. KOGĂLNICEANU, ARHIVA R. I 108/17. / Bătăie. După hartag
(bătăie), cu sulita în spini [=] după ploaie căpeneag. ȚICHINDEAL.
 F. 238/13.

2. Dispoziție sufletească (momentană sau statornică) certărească, apăsătoare spre hartă(ă), chef de ceartă, gust de sfadă.
Plin de nebunie, cu arțag în sine, se ardică 'ndată... PANN, P. V. I 120/17. În ziua aceea, se sculase cu arțag. CARAGIALE, S. 8.
Infanții de Lara sunt victimele unei ure feminine, născute din arțag. CXLINESCU, I. 56. Potrivit mijloacelor pe care le dobândeai, luai față de ea [viață] atitudini de arțag, de descurajare, de răzvrătire. PAS, Z. I 10. Se vede cât de solo că-i pus pe arțag.
Are hartag = se spune pentru omul care-i gata de hartă, pentru un lucru de nimic. CREANGĂ, GL. Nu cumva estasașul cela să aibă hartag și să ne găsim beleaua cu dînsul! CREANGĂ, P. 298. / Plîns cu hartag = plîns nervos sau îndărătnic, pe care, cu cât ceri să-l demolești, cu atât se întărește. [Copilului] să-i des mîna sa țîță pe pragul ușii, ca să nu capete arțag la plîns. MARIAN, NA. 145.
 (Rar, neobișnuit) A-și găsi arțagul cu cineva = a aprinde în cineva chef de ceartă, a-și găsi beleaua. Vai de mîmulica mea! De-acum mi-am găsit arțagu cu cucuana! ALECSANDRI, T. 491. / (Fam., trivial) (Tot) arțagul își găsește pârțagul. PANN, P. V. 95/16, cf. ALECSANDRI, T. 236.

3. (Sens nesigur) Părul dela ceafă. BARONZI, L. 101/22, cf. HEM. 1756.)

[Pl. -taguri. / Și: hartag, hărtag s. n.]

- Din magh. harcag luptă, bătălie. P h i l i p p i d e ,
Principii, 150

ARTĂGAȘ, -X adj. v. artăgos.

ARTĂGAȘ, -X adj. Căruia îi place sau care caută dinadins cearta. Domnul Savaot a poruncit a limbă ghărtăgase, veniți de la pământ de departe. DOSOFTEIU, ap. HEM. 1759. Un popă zurbagiu și

hărtăgas. CONTEMPORANUL, II 10. [Pl. -gasi. / Și: artăgas, -ă (PONTBRIANT), hărtăgas, -ă adj. / Despre scrierea ghărtăgas (= hărtăgas) la Dosofteiu, (L a c e a , Jahresber, V, 54)]

- Derivat dela artag cu suf. -as.

ARTĂGÓS, -OĂȘĂ adj., s.m. și f. Cu artag (din fire), plin de artag, dispus (totdeauna) spre ceartă. Cam iute din fire și cam artăgos. GORJAN, H. IV 214/8. Nu-i erau acum mai niciodată boii acasă; ba chiar se făcuse buclucas, hărtăgos și de tot hapsin, când sta două-trei zile pe lângă casă. CREANGĂ, P. 111. Cine stă flămând e... artăgos, pornit la rele, cârcotas și cărtitor. JIPESCU, ap. HEM. 1760. Au supușii Măriei Tale sănt răi și artăgoși? ISPIRESCU, L. 12, cf. ALECSANDRI, T. 1746. Neamul scriitorilor [e] totdeauna și pretutindeni mai artăgos. ODOBESCU, ap. HEM. 1760. Se știa de om cam hărtăgos și mănios. SBIERA, P. 8. Erau amândoi [boii] artăgoase cornute. TOA, C. V. 145. După ce se tocnește pentru un mosorel pe care, până la urmă nu-l cumpără... pleacă artăgoasă. PAS, L. I 136. [Era] alintată peste măsură, așa că nici părinții nu-i stau împotriva...: cu'n cuvânt era chiar hărtăgoasă. ȘEZ. I 284. Cănele turbat... e hărtăgos și mușcă tot ce vede în cale. ib. III 205. / (Cu funcțiune a d v e r b i a l ă)
-Gata, gata- răspunse artăgos o femeie mătăhăloasă. CALINESCU, E. O. I 35. / F i g . Apele umflate și artăgoase ale Siretului. ODOBESCU, II 270. [Și: hărtăgós, -oășă (Brașov) artăgós, -oășă adj.]

- Derivat dela artag cu suf. os.

ARTAN s.n. v. hartan.

ARTAR s.m. I. 1. (Acerplatanoides) Arbore din familia aceraceelor, cu florile galbene-verzui...; crește prin pădurile din

regiunea montană; adesea cultivat ca plantă ornamentală. PANȚU, PL². Sub numirea colectivă de arțar se înțeleg și alte varietăți ale acestui arbore; astfel: acer tataricum (cf. g l a d i ș, v e r i g a r i u). DAME, T. DET. PL. LEMN, 175., acer campestra (cf. j u g a s t r u). BARGIANU (In Banat) Arțariu frasinu = acer negunda. Com. LIUBA. DET. PL. LEMN, 177 Carțer american. / Țăngă râu. salcia pletoasă, secul mirositor, alunii mlădioși, arțarii cu pojghițe roșii, carpenii stufoși... cresc amestecați. ODOBESCU, I 147. Pe cărare, sub arțari, Mă 'ntâlnii cu doi tâlhari. NECULUȚĂ, T. D. 69. Ca o fantomă neagră, un arțar își răsucesc-te brațe chinuite. CAZIMIR, L. M. 19. Cine teme muierea, Faceă gard pe lângă ea, Cu nuiete de arțar și cu parii de stejar. DOINE, 212. Din arțariu se fac gialăe sau rende, coade de topor și de sapă etc., fiind foarte tare și alb. HEM. 1757.

2. (Țes.) (Regional) La războiul de țesut, bățul de lemn de arțar, care ține brăgtele, numit în alte părți brăglar(e) (Olt.), jug (Maramureș) sau bățul vatalelor. ȘEZ. VIII 147; DAME, T. 135. La războiu [I] de țesut „arțar” se chiamă bățul care ține brăgtele și itele, fiind făcut din [lemn de] arțar. HEM. 1758. Arțariu = un drucușor subțirel și rotund, sau în patru muchi, care se pune de-a curmezișul laturilor de'nainte ale stativelor. MARIAN.

[Pl. -țari. / Și: (dial. arțariu s. m., hartăr s. m. (HEM. 1757). / Dictionarele dau și formele (suspecte: arcer(iu) și arciar(iu) s. m., iar la GRECESCU, FL. 149, 740 și la PANȚU, PL². se dă și o formă șțar s. m. (cf. formele dialectale italiene)

II. (Bot.) (Regional) (*Robinia pseudacacia*) = salcâm. VAIDA.

- Etimologia necunoscută. Pare a sta în legătură cu sinonimul său lat. acer. Din punct de vedere formal ar corespunde unui

tip arciarium, ca și sicilianul azzaru, romagnolul azzar, parmigianul azzar, care ar rezulta, după B u r l ă , Studii filologice, 137, din metateza arce (ca în span. arce), la care s'a adăugat suf. ce derivă numiri de arbori: -arium.

ARTĂR s.n. (Păst.) Stână mai mare. (Regional) La ciobani, "stână" se zice numai când e bine acoperită și mai largută; când e mică și acoperită cu scoartă și cu cetină se zice "scortar", iar dacă e ceva mai mare "artar". HEM. 1759.

- Etimologia necunoscută, v. a l ț a r .

ARTĂRAȘ s.m. 1. Diminutiv al lui artar. (In poezia pop.) Frunză verde artăraș! TEODORESCU, P. P. 478, cf. 334; SEVASTOS, C. 173, 145, 297, 315, 144; BIBICESCU, P. P. 335 etc.

2. (Cor.) Numele unei hore. VARONE, D. 18.

[Pl. -rași.]

- Derivat dela artar cu suf. -aș.

ARTĂRDISI vb. IV. v. stărdisi.

ARTĂRDISITÔR, -OARE adj. v. artorisitor.

ARTĂREL s.m. Diminutiv al lui artar. (In poezia pop. ca invocație) Verde verde artărel. SEVASTOS, C. 173. [Pl. -rei.]

- Derivat dela artar cu suf. -el.

ARTEGANA s.f. (Cor., Brașov) Joc popular cu strigături, compus dintr'o legănată urmată de invărtită. VARONE, D. 18. [Pl. -ne]

ARTEL s.n. Societate cooperativă sovietică, compusă din lucrători sau meseriași, cunoscută și de Lipovenii năvodari din delta Dunării. Cf. ANTIPA, P. 493, 494, 766; C. V. I/4, 25. Nunai cu ajutorul muncii în comun, în artel, în asociație, se poate ieși din impasul în care ne-a împins războiul imperialist. LEMIN, ap. STALIN, PROB. LEN. 511. Artelul agricol U.R.S.S. reprezintă forma colectivă a plugăriei. ENC. AGR. 319. În prezent, forma de bază a celhozurilor este artelul. În artel, în afară de gospodăria principală, colectivă, există și gospodăria individuală. M. T. MACAROVA, SIST: 14. Statutul exemplar al artelului agricol. FIN. COLH. 4. Arteluri profesionale. EVID. CONT. 267. [Pl. -luri.]

- N. din rus artel idem.

ARTELNIC s.m. Cel care împarte hrana într'un regiment sau într'un spital (DICT.); magazinerul regimentului (COMAN, GL). [Pl. -nici.]

- N. din rus arteliscik, chelner, incasator, hamal de bagaje (A. Graur, BULL. LINGU. VI, 139)

ARTERĂ s.f. (Anat.) Vas organic care duce sângele, de la inimă, în toate părțile corpului. Artera aertă = artera care pleacă din ventriculul stâng al inimii și este trunchiul comun al tuturor arterelor, ducând sângele roșu (oxigenat) în tot corpul. Artera pulmonară = artera care pleacă din ventriculul drept și duce sângele vânos la plămâni, ca să se oxigeneze. Caldul sânge prin artere năvălește întetit. MACEDONSKI, O. I 29. Se scurge sânge roșu din artere, Ca un must de struguri negri de sub teascul unei vii. id. ib. I 105. / F i g . Drum umblat, cale (mare) de comunicație (pentru circulația oamenilor, a mărfurilor, a apei într'un oraș, într'o țară sau alta). Afară de această arteră... de co-

municațiune generală, drumurile departamentale cele mai importan-
te sunt... I, IONESCU, M. 718. Valuri de oameni... inundă arterele
largi [ale Leningradului] SAHIA, URSS. 30, cf. 27. Rețeaua de ar-
tere de mare comunicație, căi ferate... artere de penetrație și
de legături etc. LEG. EC. PL. 494. Instalator bransamente conducte
și artere de apă. ib. 300. [Pl. -tere. / și: (Transilv., învechit)
arterie s. f. (-terii)]

- N. din fr. artere idem.

ARTERIAL, -Ă adj. (Anat.) De artere. Sistemul arterial. /
 Din artere, care circulă prin artere. Sânge arterial.

- N. din fr. arteriel idem.

ARTERIE s.f. v. arteră.

ARTERIOLĂ s.f. (Anat.) Arteră (foarte) mică, ultimă rami-
 ficație a unei artere. Scleroza arterialelor trebuie privită ca ma-
nifestarea unui proces patologic. PARHON, B. 16. [Pl. -ole.]

- N. din fr. artériole idem.

ARTERIOSCLERÓZĂ s.f. Intărire (patologică) a pereților ar-
 terelor. Arterioscleroza este însoțitoarea aproape normală a bătră-
netei.

- N. din fr. arteriosclérose idem.

ARTERIOTOMIE s.f. (Med.) Incizia unei artere. [Pl. -tomii.]

- N. din fr. artériotomie idem.

ARTERISÍ vb. IV. v. atârdisi.

ARTEZIAN, -ă adj. (Numai în expresia:) puț sau fântână
arteziană = săpat(ă) până la o pânză de apă subterană țâșnitoare.
Sânt localități în care, săpând o fântână, apa se ridică într'inea
până la suprafața pământului și uneori chiar până la o înălțime
oarecare deasupra acestei suprafețe. Asemenea fântâni se numesc
arteziane. POMI, F. 51. Intrat în șuvița de apă a fântânii artezi-
ene de pe decor. CAZIMIR, GR. 30.

- N. din fr. artésien (propriu din Artois, ca în Artois,
cel dintâi puț de acest fel fiind săpat în această parte a Franței.